

UNIVERSITATEA DIN ZAGREB
FACULTATEA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI UMANISTE
DEPARTAMENTUL DE LIMBI ROMANICE
DEPARTAMENTUL DE LIMBI SUD-SLAVE
CATEDRA DE LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ
CATEDRA DE ISTORIA COMPARATĂ A LIMBILOR ȘI LITERATURILOR SUD-SLAVE

Maja Vlatković
Vampirul balcanic
Masterat

Mentor: doc. dr. sc. Castilia Manea-Grgin
Co-mentor: prof. dr. sc. Zvonko Kovač

Zagreb, 2017.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ROMANISTIKU
ODSJEK ZA JUŽNOSLAVENSKE JEZIKE I KNJIŽEVNOSTI
KATEDRA ZA RUMUNJSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST
KATEDRA ZA POREDBENU POVIJEST JUŽNOSLAVENSKIH JEZIKA I KNJIŽEVNOSTI

Maja Vlatković
Balkanski vampir
Diplomski rad

Mentorica: doc. dr. sc. Castilia Manea-Grgin
Komentor: red. prof. dr. sc. Zvonko Kovač

Zagreb, 2017.

Conținut

1. Introducere	4
2. Vampirul din povestirile populare, caracteristicile și funcțiile acestuia	5
3. Descrierea vampirului și cauzele "supraviețuirii" acestuia în spațiul balcanic	9
4. Imaginea occidentală a vampirului balcanic	12
5. Tranziția vampirului de la povestirile populare la literatură	15
6. Personajul vampirului în literatura balcanică și influența povestirilor populare ...	19
7. Bogumil Đuzel, <i>Foamea</i>	23
8. Borislav Pekić, <i>Cum să calmăm vampirul</i>	27
9. Oliviu Crâznic, ... <i>și la sfârșit a mai rămas coșmarul</i>	35
10. Concluzie.....	42
11. Literatură	44
12. Surse electronice	44
13. Rezumat.....	46

1. Introducere

Vampirul¹ este cea mai populară făptură în literatură și în filme. Există multe variante ale acestui personaj, cu trăsături diferite: există vampiri ca Edward din seria de cărți *Amurg* (*Twilight*, 2005-2008), vampiri care nu trăiesc etern, cum ar fi vampirul din romanele lui Darren Shan sau personaje ca Lestat², cel mai popular vampir care a fost și cântăreț etc.

Principala caracteristică a vampirului este că acesta se schimbă cu timpul, iar schimbarea nu este legată doar de prezent și viitor, ci și de trecut. Se poate de spus că figura vampirului există atât timp cât există și omenirea, deoarece legendele despre vampiri fac parte din cultura umană.

De exemplu în Imperiul Babilonian s-a crezut în *emmu*, o întruchipare a sufletului decedaților care au murit prea devreme sau au fost uciși. În religia egiptenilor antici se credea că dacă la înmormântarea unei persoane nu s-au respectat riturile funerare, partea sufletului care se numea *ka*, părăsea mormântul în căutare de sânge. O credință similară a existat și în Grecia Antică, dar partea sufletului se numea *eidolon*³.

În regiunea balcanică, de asemenea, au existat multe povestiri despre vampiri, sau decedați care părăsesc mormintele în căutare de sânge. În Macedonia, domnul Marko Cepenkov a adunat mai multe povestiri orale în cartea sa *Povestiri populare macedonene* (*Македонски народни приказни*), unele conținând povestiri despre vampiri. În unele teritorii românești se credea în oameni care, după moarte, se transformau în lupi sau în oameni, care ca și vampirii, aveau două inimi. Cu toate că aceste credințe erau din popor, au existat și documente sau persoane istorice, care se considerau a fi vampiri, cum ar fi de exemplu Elisabeta Bathory, o contesă maghiară sau Vlad Țepeș, domnul Țării Românești. Să nu uităm și de cazul lui Arnaut Pavle din secolul al 18-lea de pe teritoriul Serbiei din cauza căruia s-a început epidemia vampirilor în Europa, aceasta terminându-se când împărătească Maria Terezia din Austria a introdus o lege prin care s-a interzis săparea mormintelor și mutilarea cadavrelor.

Aceste evenimente au inspirat scriitorii romantici ca Lord Byron sau J. W. Polidori. Aceștia au introdus motivul vampirului în Europa Occidentală. În acest context, se menționează și scriitorul Bram Stoker, precum și opera acestuia - *Dracula* (1897), deoarece opinia generală îl consideră pe Dracula ca tată al vampirilor, iar România este considerată ca țara vampirilor. Dar o astfel de interpretare nu este cu totul adevărată, căci teritoriul balcanic are multe povestiri cu vampiri, și fiecare cultură are caracteristicile sale specifice care sunt interesante sau diferite de alte culturi. Unele caracteristici se pot găsi și în literatura balcanică.

¹ Autoarea acestui text a ales să utilizeze termenul *vampir* ca denumire universală, deoarece acesta este utilizat frecvent în limba română, *strigoi* înseamnă persoana care a revenit la viață, dar și vrăjitoarea care are o relație cu diavolul. *Strigoiul* are, de asemenea, anumite caracteristici legate de vampirii din teritoriile românești despre care se va discuta în detaliu mai târziu în text.

² Personajul principal din seria de carte *Cronicile Vampirilor*, de Anne Rice

³ Radin, A., *Motiv vampira u mitu i književnosti, Vampir u srpskoj prozi XIX veka*, Izdavačko poduzeće Prosveta g.g. Beograd, 1996., pag. 21-22

Acesta este tema textului de față: vampirul din folclorul balcanic, care provine din cultura românească și sud-slavă, precum și analiza vampirului în literatură balcanică. În prima parte se va pune accentul pe caracteristicile, povestirile, diferențele dintre vampiri și documentele în care vampirii au fost menționați. Înainte de analiză, se va discuta pe scurt despre trecerea personajului vampirului de la povestirile populare la literatură, precum și despre părerea Occidentului cu privire la teritoriul balcanic care a avut o influență mare asupra literaturii și a personajului vampirului.

De asemenea, vom analiza și câteva opere, ca *Vampirul*, scrisă de scriitorul macedonean Petre M. Andreevski sau *Domnișoară Christina* lui Mircea Eliade în care putem vedea influența literaturii occidentale, precum și unele povestiri populare. Pentru analiză, am ales trei opere: *Foamea* (Глад, 1939) de Bogumil Đuzel, *Cum să calmăm vampirul (Kako upokojiti vampira, 1977)*⁴ de Borislav Pekić, *...și la sfârșit a mai rămas coșmarul* (2010) de Oliviu Crăznic. Cele trei opere au fost alese pentru că în cele trei texte motivul vampirului este reprezentat în mod diferit. În trecut vampirul a avut o funcție - pentru societate, acesta servea drept o modalitate de menținere a păcii în societate, iar în literatură - acesta are funcția de caracter răutăcios, sau ca metaforă, care servește drept critică prin intermediul căruia scriitorul își exprimă părerea.

2. Vampirul din povestirile populare, caracteristicile și funcțiile acestuia

Termenul de *vampir* este cel mai universal termen pentru desemnarea persoanei care a murit și care se hrănește cu sânge. Se spune că acesta provine din limba sârbă, dar în dicționarul etimologic a lui Skok scrie că termenul provine din limba bulgară, rusă și ucraineană⁵. Din acest termen, s-au dezvoltat și alte variante ale cuvântului, ca *wampir* în limba poloneză sau *lampir* în limbile bosniacă și bulgară. Totuși, în limba rusă există și termenul *opir*, *upyr* (унырь, унурь) și una dintre teorii presupune că acest cuvânt a fost preluat din limba turcă, adică *ubyr*⁶, ceea ce înseamnă ‘vrăjitoare’. Cehii folosesc un termen similar cu termenul rusesc, *upir*. De asemenea, în limba rusă se mai folosește și cuvântul *varkolak*, care înseamnă ‘o fantomă’, ceva dintre mort și demon. Cuvântul *varkolak* probabil provine de la cuvântul grec *vrikolakas* care se referă la ‘zombi’, iar o altă variantă a acestui termen ar fi *brukolak*. În limba română există termenul *vârcolac*, și are multe semnificații, dintre care una este ‘ființă fabuloasă’, fără reprezentare concretă, care mănâncă Luna și Soarele⁷. Această descriere se asociază cu Fenrir, un lup mare din mitologia nordică despre care se crede că (conform mitologiei nordice) acesta va înghiți Soarele pe parcursul evenimentelor din perioada Ragnarok, sau sfârșitul lumii.

⁴ Nu există traducerea în română a operei *Glad* și *Kako upokojiti vampira*, de aceea autoarea acestei teze a tradus titlul și citatele

⁵ Skok, P., *Etimološki rječnik hrvatskoga i srpskog jezika III*, Poni-Ž, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1973, pag. 564

⁶ Sursa: <http://vampirologist.blogspot.hr/2009/01/genesis-of-word-vampire.html>

⁷ Sursa: pagina web: <http://www.dex.ro/vârcolac>

Alte cuvinte folosite ar fi *dedejko* (ðedeŭko) în limba bulgară, care leagă vampirul de lumea strămoșilor⁸, sau cuvântul *mjertovjec* din limba bielorusă, care are semnificație de ‘zombie’. În limba română există și termenul *pricolici*, care se referă la un tip de vampir, care după moarte se transformă în lup și atacă oamenii. Se credea că doar oamenii răi, care au făcut fapte rele pe parcursul vieții, se pot transforma într-un astfel de vampir. Cu toate că *pricoliciul* nu se poate transforma înapoi în om, similaritatea cu vampirul constă în faptul că transformarea acestuia se face după moarte.

Aici vom menționa ceva despre *strigoi*, termenul cel mai des utilizat în limba română. La fel ca și termenul *vârcolac*, acesta are multe sensuri, cum ar fi ‘vrăjitoare’ sau ‘persoană rea, în legătură cu diavolul’, ‘persoană care are două suflete sau două inimi’ și ‘persoană care se întoarce din moarte’. Este fascinant faptul că acest termen are semnificări similare și în alte limbi care au origine din limba latină, chiar și în dialectele limbilor care au fost în contact cu limbile romanice. De exemplu în Istria există termenul *strigon*, *štrigun*, care are semnificația de ‘persoană care face vrăji’, iar în Dalmația există cuvântul *štriga*, care se referă la ‘vrăjitoare’, iar generațiile mai în vârstă consideră că *štriga* ia copiii care nu au fost botezați.

Ambele expresii provin din cuvântul italian *strega*, iar acest cuvânt are aceeași semnificație ca și *strigon* sau *štriga*. Expresia italiană *strega* provine din termenul latin *strix* care se referea la ‘păsare care bea sânge și mănâncă carnea oamenilor’. În mitologia greacă și romană se considera că *strix* este femeia care s-a transformat într-o bufniță mare cu un cioc de aur pentru că și-a pierdut fiii, care au fost pedepsiți de zei pentru canibalism. De aceea se consideră că după transformare mama a început să bea sângele copiilor. În Albania există un termen similar cu *strigoi*, adică *shtriga*, care înseamnă ‘vrăjitoare’ și ‘vampir’. Similar cu termenul latin *strix*, se consideră că *shtriga*, ca și vampirul, bea sângele copiilor și se poate transforma într-o insectă mare.

În contextul acestei teze, termenul *strigoi* este interesant în romanul lui Crâznic, deoarece scriitorul a folosit acest termen doar de două sau trei ori. Există și un motiv pentru acest fapt, dar despre acest roman se va vorbi mai detaliat mai târziu. Acum se vor menționa câteva idei despre vampirul din folclor.

Cu privire la celelalte termene care se referă la vampir, este relevant faptul că toate definițiile conțin elemente comune ca: vrăjitoare, diavol, demon, lupi, monștri sau bestii mari, moarte și rău în general. În trecut se considera că vampirii potențiali, adică persoanele care vor deveni vampiri după moarte sunt în primul rând străinii. De asemenea, se considera că și persoanele care au lucrat ca măcelari sau tăietori de lemne pot deveni vampiri⁹, dar cei mai suspectați erau oamenii cu comportament discutabil, cu alte cuvinte, cei care nu respectă regulile comunității, precum și persoanele care erau suspectate că se ocupau cu vrăjitoria.

Profesiile de măcelar și tăietor de lemne în trecut erau considerate ca o profesii dubioase, iar străinul era suspectat de comunitate pentru că nu era cunoscut acesteia. Ideea că persoanele care se ocupau cu vrăjitoria deveneau vampiri, este logică pentru că aceste persoane intrau în zona fenomenelor neobișnuite, anormale pentru că reveneau înapoi la viață și se considera că au devenit vampiri din cauza răului pe care l-au făcut. Persoanele care nu respectă regulile comunității, care resping legile

⁸ Lecouteux, C., *Povijest vampira: Autopsija mita*, TIM press, Zagreb, 2013, pag. 84

⁹ Lecouteux, C., *Povijest vampira: Autopsija mita*, TIM press, Zagreb, 2013, pag. 109

poporului erau de asemenea considerate vampiri care revin la viață după moarte. În linii generale se considera că o persoană poate deveni vampir doar după moarte. Astfel se considera că persoanele care au fost ucise sau care s-au sinucis devin vampiri, că persoana ucisă se întorcea la viață pentru a se răzbuna sau pentru că nu a acceptat moartea sa, iar persoana care s-a sinucis ar fi devenit vampir pentru că luarea vieții proprii este un păcat mai mare decât omorul. Chiar în zilele noastre sinuciderea este pedepsită prin lege în majoritatea țărilor islamice¹⁰ și aproape toate religiile lumii privesc sinuciderea ca un blestem. De exemplu, în religia creștină se crede că o persoană care s-a sinucis va ajunge în Iad după moarte. Luând în considerare faptul că acesta a făcut ceva nu este bine, ceva ce este mai rău decât omorul, o astfel de persoană devine vampir¹¹. În cazul persoanei ucise, a mai existat părerea că acesta revine pentru că îi lipsește familiei sale.

Romii considerau că persoana moartă se transformă în vampir dacă unii membri ai familiei sunt responsabili pentru moartea acestuia sau dacă aceștia au furat banii care erau destinați pentru înmormântarea acestuia. Prin urmare, toate aceste credințe au un mesaj important: respectul față de mort și față de ritualul de înmormântare, care este similar cu credința egipteană sau babiloniană despre care am vorbit la început. O altă credință a romilor este că și fructele sau legumele pot deveni vampiri dacă nu au fost atinse de mult timp, atunci acestea se mișcă prin casă, fac zgomot și sângeră¹². În afară de plante, au mai existat și idei despre găinile care îi dau stăpânului aur în schimbul sângelui.

Continuând pe același subiect, în trecut se considera că au existat mai multe tipuri de vampiri, fiecare cu capacități diverse, mai bine spus, cu moduri diferite de ucidere a oamenilor. Astfel se credea că există vampirul numit *mestecător*, care nu părăsea mormântul său, ci ucidea membrii familiei sale în modul următor: acesta își mesteca capacul sicriului¹³. Desigur, cauza adevărată a morții a membrilor familiei era ciuma, sau altă boală incurabilă, dar în acele timpuri nu se putea explica cauza morții și unica explicație era că aceștia au fost uciși de vampiri. Se credea că existau vampiri care omorau nouă membri ai familiei sau nouă persoane importante pentru el. Se considera că vampirul se poate întâlni pe drumuri sau prin locuri necurate, unde cineva a fost ucis sau s-a sinucis. Desigur, vampirul se întâlnea cel mai des la cimitire, în mlaștini sau la răscruce¹⁴. Chiar dacă consumul de sânge este o caracteristică bine cunoscută al vampirului din literatură, vampirul în povestirile populare era mai cunoscut ca purtător al ciumei, al nenorocului, al furtunii și al tuturor evenimentelor negative, în timp ce băutul sângelui a fost pus pe plan secundar. În legătură cu *strigoii* români, după cum s-a menționat anterior, se credea că acesta are două inimi sau suflete. Cu privire la suflete, se considera că pe parcursul nopții unul ieșea din corp și făcea ceva rău în formă nematerială. Dacă vorbim despre forma spirituală a acestuia, se considera că vampirii atacau în vise persoanele care dormeau, îi sufocau, se așezau pe pieptul

¹⁰ Acesta nu este caz în țările occidentale, dar încurajarea sau instigarea sunt considerate infracțiuni ca și în Statele Unite oamenii care încercau să se sinucidă, erau pedepsiți

¹¹ Schmitt, J.-C., *Strigoii: Viii și morții în societatea medievală*, Editura Meridiane, București, 1998, pag. 220-221

¹² Sursa: <http://mysteriouswor.blogger.index.hr/post/vampirifikcija-ili-stvarnost/103982.aspx>

¹³ Lecouteux, C., *Povijest vampira: Autopsija mita*, TIM press, Zagreb, 2013, pag. 76

¹⁴ Schmitt, J.-C., *Strigoii: Viii și morții în societatea medievală*, Editura Meridiane, București, 1998, pag. 218

acestora. Uneori, același motiv era atribuit zânelor, care se comportau la fel, dar mai exista un tip de vampir, care numai ucidea oamenii pe parcursul nopții, numit *demon de noapte*¹⁵. Astăzi știm că senzația de sufocare este cauzată de paralizie în timpul somnului și că persoana nu poate să se miște sau să vorbească pe durata paraliziei, dar în trecut nu se știa despre acest fapt. Alte tipuri de vampiri semnalau moartea, și nu omorau pe cineva. De exemplu, vampirul *vizitator* vizita casa în care cineva va muri. De asemenea, exista și vampirul *chemător* care chema un nume oarecare și persoana numită murea în curând.

Vorbind despre moarte, existau mai multe modalități de omorâre a vampirului: cu țepușa în inimă, în România în secolul 19-lea chiar se împușca în sicriu¹⁶, se puneau usturoi în mormânt, se presăra cu mac sau cu grâu în jurul mormântului deoarece se considera că vampirul nu se va mișca până când nu va număra fiecare bob. Dacă se credea că decedatul era un vampir *mestecător*, mortului i se puneau o scândură sau usturoi în gură. Uneori se sfințea pământul în jurul mormântului sau se puneau cruce la mormânt. În cazuri extreme, corpul era tăiat în bucăți, ars și dat membrilor familiei, care i-ar fi băut cenușa acestuia ca semn de protecție de blestem. Atunci când nu se știa exact în care mormânt se afla vampirul, un tânăr se așeza pe cal și încerca să treacă peste fiecare mormânt în cimitir și când animalul nu voia să treacă peste un mormânt oarecare, aceasta indica că vampirul se afla în acel loc¹⁷.

În afara de credința în vampiri, pe teritoriul balcanic se credea în existența copiilor care s-au născut ca ființe între vampiri și femei, astfel având posibilitatea să se lupte cu vampirii. În regiunea slavă aceștia se numeau *kršnici*, pe teritoriul României - *moroi*, iar românii îi numeau *dhampiri*¹⁸. Cu toate că înregistrările istorice și povestirile ne spun că la omorârea vampirului adesea era prezent și preotul, în unele cazuri prezența acestuia nu era eficientă și aceștia se întorceau din nou din morminte. De asemenea, este interesant faptul că mai târziu autoritățile au încercat să intervină în cazurile cu vampiri, încercând să investigheze incidentele înainte de distrugerea corpului, dar sătenii reușeau de obicei să reacționeze înaintea acestora, continuând să creadă în prezența vampirilor, indiferent de dovezile științifice.

Trebuie de spus câteva cuvinte despre legătura dintre nopți și vampiri; ideea că Soarele are o forță imensă împotriva vampirului este foarte populară, ceea ce se poate vedea la televiziune sau în filme, dar există și un motiv clar pentru acest fapt. Pe timp de noapte vizibilitatea este slabă, formele familiare devin slab cunoscute, oamenii devin mai vulnerabili decât pe parcursul zilei și este logic ca vampirul și alte fantome ale nopții să apară în întuneric. Aparența vampirului a fost documentată mai mult pe timp de noapte decât pe parcursul zilei. Din această cauză a apărut ideea că vampirul are frică de Soare.

De asemenea, s-a menționat anterior despre funcția vampirului față de societate și am văzut că aceasta se referă, în primul rând, la o modalitate de a menține ordinea în comunitate: răposații și normele societății trebuie să fie respectate, ceea ce poate fi

¹⁵ Lecouteux, C., *Povijest vampira: Autopsija mita*, TIM press, Zagreb, 2013, pag. 73

¹⁶ Sursa: <http://mysteriouswor.blogger.index.hr/post/vampirifikcija-ili-stvarnost/103982.aspx>

¹⁷ Radin, A., *Motiv vampira u mitu i književnosti, Vampir u srpskoj prozi XIX veka*, Izdavačko poduzeće Prosveta g.g. Beograd, 1996., pag. 56

¹⁸ Sursa: <http://mysteriouswor.blogger.index.hr/post/vampirifikcija-ili-stvarnost/103982.aspx>

văzut în exemplul vampirului numit *moroiu*¹⁹ care se afla pe drumuri și ataca orice persoană pe care ar întâlni-o. Se considera că acest vampir provenea de la copii născuți în afara căsătoriei care ar fi fost uciși înainte de botez.

Pe de altă parte, se considera că vampiri pot fi și persoanele care s-a născut cu coadă sau cu vreo altă anomalie fizică, sau orice persoană care era diferită de ceilalți membrii ai comunității: fizic sau prin modul de gândire. Motivul era că astfel de persoane puteau fi separate mai ușor de comunitate. Aceștia deseori erau dezumanizați din cauza aparenței lor fizice, iar pângărirea mormintelor era considerată justificată. Vampirii erau responsabili pentru accidente, potopuri, morți inexplicabile, ciumă și alte boli care nu se puteau explica în acea perioadă. Forțele naturii și accidentele se explicau prin interferența vampirilor, astfel distrugerea vampirului se poate conecta cu ritualurile antice de aducere de jertfe. În perioada antică, forțele naturii și accidentele se considerau lucrările zeilor sau altor creaturi mitice, că sacrificiul ar putea aduce satisfacerea zeității înfuriate care se calma ulterior sau chiar recompensa persoanele care i-au adus jertfă. Un exemplu este Agamemnon, care a reușit să navigheze în Troia doar atunci când și-a sacrificat fiica - Ifigenia. Vampirul funcționează într-un mod similar, dar diferența este că acesta are un rol dublu: de victimă și de divinitate, deoarece se considera că el era responsabil pentru dezastre și că doar moartea acestuia va salva comunitatea de ele.

Astfel ajungem la cea mai interesantă caracteristică a vampirului despre care nu se vorbește nici în operele literare și nici în literatura de specialitate: dualitatea. În paragraful anterior această caracteristică se poate vedea în rolul acestuia de culpabil și victimă. Dar dualitatea vampirului se vede prin faptul că acesta se află mereu între lumea morților și cea a viilor, aparența lui este similară cu omul, dar în același timp este separat de oameni, el este străin oamenilor în sensul strict al cuvântului. Vampirul este o anomalie; el revine din moarte, dar nu ca Isus. Revenirea vampirului este ceva anormal, nu aduce nici bun cu sine, ci doar rău. Este străin, acela care are legătură cu demonii și anume pentru dualitatea sa nu se poate determina de unde aparține, de aceea este groaznic. Se spune că vampirul nu are reflectare în oglindă pentru că nu are suflet. În trecut se considera că reflectarea în oglindă nu reprezintă aparența fizică, ci sufletul omului, adică caracteristica omenirii: bunătatea sau binecuvântarea de la Dumnezeu. Astfel se pune accentul pe faptul că vampirul este *inuman* deoarece nu are suflet. Mai mult decât atât, din cauza acestei credințe, toate oglinzile erau acoperite deoarece se considera că reflectarea defunctului în oglindă va duce la pierderea sufletului și astfel ar apărea vampirul. În acest mod, vampirul nu mai este aceeași persoană care a fost în timpul vieții, ci altcineva diferit, nenatural. Despre aceste caracteristici se va vorbi mai mult în capitolul următor.

3. Descrierea vampirului și cauzele "supraviețuirii" acestuia în spațiul balcanic

Să continuăm cu felul în care arată vampirul. Există multe povestiri, prin urmare, există și multe descrieri fizice ale acestuia; unii vampiri au coadă, ochii roși, dinți de fier sau negri, picioare de capră, unghii negre etc. Uneori erau descriși ca pitici mici, fără mâini și picioare, sau ca o forță invizibilă, asociată cu spiritele, dar se consideră și

¹⁹ Surse: Lecouteux, C., *Povijest vampira: Autopsija mita*, TIM press, Zagreb, 2013, pag. 87
<http://vampireunderworld.com/greek-and-roman-vampires/moroi/>

că toate aceste idei despre vampiri sunt doar imaginații și amăgiri și că forma adevărată a vampirului constă dintr-o masă noroioasă, plină cu sânge. De asemenea, se credea că vampirul este o forță nevăzută, asemănătoare cu duhul. Astfel fiind invizibil, acțiunile acestuia erau similare cu comportamentul fantomelor: mișcă obiecte sau face dezordine în casă sau în curte. Romii din Kosovo considerau că vampirul este invizibil și numai gemenii au abilitatea să îl vadă²⁰. Aici putem să vedem că vampirul are similitudini cu duhul, dar și cu vârcolacul (de exemplu pricolici sau cu faptul că vampirul se poate transforma în lup sau în altă fiară). Această similaritate poate fi observată și la nivel lingvistic deoarece în limba română, de exemplu, termenii vârcolac, strigoi și moroi au semnificații similare.

Este interesant faptul că vampirul, vârcolacul și vrăjitoarea au avut caracteristici similare în trecut, din cauză că toți trei erau priviți ca ceva foarte negativ. În ceea ce privește vampirul, să analizăm puțin funcția acestuia și motivul existenței sale, ca și motivele pentru care decedatul care se întorcea la viață era dezumanizat, iar mormântul distrus. Motivul principal era că tema defunctului și morții era în general considerată tabu sau de neatins, în sensul că se credea că dacă cineva fură de la morți, acesta va fi blestemat pentru că a îndrăznit să ia de la morți. În ziua de astăzi, există persoane care nu acceptă autopsia. Ne putem imagina ce problemă imensă prezenta acest fenomen în trecut, când religia influența toate aspectele vieții. Chiar și în secolul 19-lea, când autopsia a devenit legală și medicina s-a dezvoltat, membrii familiei continuau să păzească corpul neînsuflețit până la îngropare sau chiar păzeau mormântul după îngropare pentru ca corpul să nu fie furat.

În cazul vampirului, acesta nu era considerat ființă umană. El era considerat demon, ceva rău, anormal, iar dualitatea sa între lumea morților și viilor avea rolul decisiv. Acest fapt poate fi văzut în aparența sa fizică, deoarece descrierile acestora indică faptul că vampirul este similar cu persoanele decedate, doar că privind mai detaliat la ei, se pot observa anomaliile fizice menționate: coada, ochii roși, dinții de fier sau negri, picioarele de capră, unghiile negre sau aspectul de pitici mici, o aparență complet diferită de aparența acestuia când era în viață.

În folclorul sud-slavic, se considera că vampirul ar trece prin câteva faze. Pentru început era o umbră care se dezvoltă și după ceva timp se transforma în corp uman. S-ar putea spune că evoluția vampirului este similară cu evoluția copilului în interiorul mamei sale, astfel și vampirul se întoarce treptat la viață. În acest fel se pot explica nenorocirile din comunitate, care devin din ce în ce mai grave, în funcție de stadiul de dezvoltare a vampirului. Deși există descrieri specifice care sunt legate de un teritoriu anumit, vampirul din teroriile românești, în afară de descrierile de mai sus, poate să fie o persoană care are părul roșu și ochii albaștri.

Anume, din cauza aparenței diferite după moarte, vampirul nu era considerat ca persoană umană, ci ca o formă a mortului, adică o persoană complet diferită. Astfel apare diferența dintre persoana vie și răposat, sau diferența dintre persoană și demon care se întoarce în viețile persoanelor vii pentru a provoca suferință și moarte.

Această caracteristică a fost transferată și în literatură. Cel mai bun exemplu este descrierea lui Lucy după reînvierea ei în romanul *Dracula*:

Când Lucy, dau acest nume umbrei din fața noastră, pentru că poartă înfățișarea ei, ne văzu, se trase înapoi cu un mârâit furios, ca o pisică luată prin surprindere. Apoi își

²⁰ Sursa: <http://mysteriouswor.blogger.index.hr/post/vampirifikcija-ili-stvarnost/103982.aspx>

plimbă privirea asupra noastră. Erau ochii ei, după formă și culoare, dar niște ochi impuri și plini de foc diavolesc, în locul privirii pure și blânde pe care o cunoșteam. În acea clipă, urmele dragostei mele se transformaseră în ură și dezgust. (Stoker 2012 : 261-262)

Aici se pot vedea exemple despre ce am vorbit anterior: Lucy nu este la fel cum arăta pe parcursul vieții, doctorul Steward chiar o asociază cu o pisică și o numește umbră, nemaivorbind de ochii săi care sunt descriși ca ochi diavolești. Mai pe scurt, Lucy nu este aceea pe care doctorul Steward o cunoștea și el a simțit acest lucru. Ea este o copie rea care ar trebui să fie distrusă. Există o diferență dintre aparența fizică a vampirului reprezentată în folclor și în literatură. În literatură, vampirul este descris în mod subtil, dar în povestirile folclorice accentul se pune pe anomaliile fizice care se pot vedea pentru ca vampirul să fie identificat și persoana care îl vade fuge la timp. De exemplu, povestirile populare din Botoșani pun în evidență anomaliile fizice ale vampirilor care au un rol-cheie, dar aceste anomalii vor fi explicate mai detaliate în altă parte a lucrării. În operele literare aparența vampirului este descrisă în mod subtil, nu este atât de transparent de la început, iar aparența fizică a vampirului este redusă doar la ochi și dinți. Accentul se pune pe sentimentele personajelor literare față de vampir, pe al șaselea simț prin care se intuiește că ceva nu este în regulă cu el, pe senzația ciudată față de el, care este necunoscut. De exemplu, această atitudine poate fi văzută în relația dintre Aubrey cu Lord Ruthven în nuvela *Vampir (The Vampyre)*, 1819) de John W. Polidori. Aubrey este conștient de faptul că prietenul său nu este o persoană bună, dar oricum petrece timpul împreună cu el deoarece este curios să afle despre misterele Lordului Ruthven.

Aici vom menționa o altă caracteristică a vampirului: răutatea acestuia. În povestirile folclorice aceștia nu au fost reprezentați niciodată ca victime care atacă oamenii deoarece sunt flămânde, ci ca ființe inconștiente. Ei sunt răi pentru că nu au apărut în mod natural. Vampirul este anormal din cauză că revine în viață și numai din acest motiv el atacă victimele sale. Am ajuns anterior la concluzia că viața și moartea există una după alta, că sufletul după moarte merge mai departe, nu se oprește la acest nivel de existență. Vampirul, pe de altă parte, se întoarce în lumea umană, rămâne în ea și, astfel, devine o anomalie. Astfel, se subliniază faptul că vampirul nu este un om, nu este natural și nu aparține acestei vieți. Această creatură nenaturală ar putea fi doar lucrarea diavolului, prin urmare, se spunea că vampirul trebuia să fie omorât pentru a-i salva sufletul. El reprezintă ființa umană, moartea și demonii împreună, sau cu alte cuvinte, el se află între viață, moarte și rău.

Trebuie menționat faptul că povestirile despre vampiri apar de multe ori în acele locuri în care au fost adeseori războaie. Un exemplu în acest sens este insula Lastovo din Croația, unde persoanele în vârstă încă mai cred în vampiri. Această insulă era deseori atacată în trecut de pirații din Ulcinj. Deși există mențiuni despre vampiri în aproape fiecare țară europeană, cele mai numeroase povestiri pot fi găsite în țările balcanice.

Aici se vede în mod special influența bisericilor ortodoxe și catolice, deoarece, conform religiei catolice, dacă corpul mortului nu se putrezea, acesta era proclamat ca sfânt, în timp ce ortodocșii considerau că aceștia devin vampiri²¹. Un alt motiv este faptul că teritoriul balcanic în trecut a fost deseori atacat de Imperiul Otoman (care

²¹ Surse: Schmitt, J.-C., *Strigoi: Viii și morții în societatea medievală*, Editura Meridiane, București, 1998, pag. 41

până la urmă a și pus stăpânire pe el), viața era grea, a existat un declin cultural, nemaivorbind de coliziunea dintre credințe sau împletirea culturilor, care i-a dat teritoriului balcanic o apariție exotică și mistică, care, în cele din urmă i-au inspirat pe Lord Byron, Bram Stoker și alți scriitori, astfel crescând popularitatea vampirilor.

4. Imaginea occidentală a vampirului balcanic

De ce vampirul a devenit atât de popular în Occident? În ce moment vampirul din povestirile populare a trecut în literatură și de ce aceste opere sunt atât de cunoscute? Odată cu apariția romantismului, vampirul a devenit o atracție în Occident. Acesta era atât de popular încât povestirea populară indiană *Baital Pachisi* a fost tradusă în limba engleză *Vikram and the Vampire*, cu personajul principal - fantoma Pishacha, care are caracteristici similare cu vampirul. Motivul pentru care traducătorul Richard F. Burton a modificat denumirea este pentru că termenul *vampir* ar atrage mai mult cititorii decât titlul original. Mai mult decât atât, nu este vorba de o traducere, ci de o adaptare liberă, inspirată de versiunea originală. Este ironic faptul că anume interpretarea aceasta este cea mai cunoscută versiune în limba engleză.

Subiectele operelor romantice erau la început diverse, cum ar fi locurile exotice sau perioada Evului Mediu. Treptat s-au introdus categorii estetice noi cum ar fi grotescul, înfrorătorul, fantasticul, feericul etc. Din cauza perspectivei și a subiectelor noi, folclorul era apreciat din ce în ce mai mult. De fapt, doar câteva persoane erau responsabile pentru adunarea povestirilor populare, precum ar fi frații Grimm, Goethe sau Marko Cепенkov²², frații Miladinov²³, iar pe teritoriul României - Ion Creangă și alții.

Povestirile populare s-au adunat și în scris, dar s-au mai creat opere noi, care erau influențate de povestirile populare sau de cultura orientală, cum ar fi *A Fragment of a Novel* de Lord Byron care a fost mai târziu continuată de Polidori și finisată cu nuvela *Vampir*. Alt exemplu ar fi nuvela gotică *Carmilla* de J. S. Le Fanu care a fost influențată de un eveniment istoric dintr-un oraș atacat de un așa-zis vampir. În cazurile lui Byron și Polidori, aceștia erau inspirați de situația politică din Grecia, precum și de Orient. Anume din aceste motive teritoriul balcanic era interesant pentru Europa Occidentală, deoarece se află între Europa și Est, fapt care poate fi văzut în cultura balcanică.

Cât despre personajul vampirului, în opere occidentale se pot vedea diferențele care au apărut pe parcursul tranziției acestuia în literatura romantică. Aici se au în vedere motivele noi ca frumusețea, seducția și nobilitatea. Vampirul folcloric nu avea nici una din caracteristicile enumerate. Totuși, în unele povestiri acesta avea capacitatea de a se transforma în tânăr frumos, care era doar o iluzie. De ce atunci aceste caracteristici au fost atribuite vampirului din literatură?

Să discutăm în primul rând despre caracteristicile nobile, adică despre vampirul balcanic cu sânge nobil. Povestirile populare proveneau de la săteni, de la persoane din sate, care nu erau educați, care explicau procesele din viață prin intermediul

²² S-a vorbit puțin despre el la capitolul Introducere

²³ Publicarea colecției de cântece și tradiții macedonene și bulgare, intitulată *Cântece populare bulgare* (Български народни песни, 1861) este meritul lor

credinței în fantastic. Vampirul niciodată nu a fost nobil pentru că persoanele care credeau în existența sa erau țăranii și nu aveau legătură cu aristocrația. Dar scriitorii romantismului, și anume Polidori, Byron și Stoker, proveneau din aristocrație.

A doua caracteristică a vampirului este seducția, o caracteristică mai frecventă în descrierea acestuia, care se considera principala caracteristică a vampirului. Este important de menționat faptul că în povestirile populare vampirul se întorcea uneori la văduva sa acasă și o viola. Unele povestiri menționează faptul că văduva nu are dreptul să se recăsătorească deoarece soțul-vampir se va întoarce și o va ucide și pe ea, și pe noul soț. Este evident că astfel văduva va ține doliu și va respecta memoria soțului răposat.

Totuși, cele mai dese cazuri erau cazurile de agresiune sexuală, cum ar fi povestirile din secolul 17-lea despre vampirul din Istria, Jure Grando din satul Kringa. Se spunea că acesta o viola pe soția sa pe timp de noapte, că ataca săteni în visuri și că bătea la ușile caselor în care cineva va muri. Se spunea că el a terorizat sătenii satului Kringa timp pe 16 ani. Au mai existat povestiri despre femei-vampiri care aveau relații cu bărbații, dar în comparație cu vampirii care atacau femeile, femeile nu-și atacau victimele, ci se căsătoreau, nașteau copii, își epuizau soții până când aceștia mureau. Uneori din relația dintre femeie și vampir se naștea un copil care ar fi putut deveni vampir sau vânător de vampiri.

Să revenim la femeile care erau vampiri, pentru că aici se va prezenta și a treia caracteristică - frumusețea. Cu toate că niciodată nu s-a menționat frumusețea acestora, se presupune că ele erau frumoase, deoarece acestea se hrăneau cu sânge doar prin plăcere sexuală. Cât despre vampirul din folclor, acesta era urât deoarece caracteristica negativității acestuia era exprimată prin urâtenie. Acest motiv este prezent și în povestirile populare: fetele și băieții eroi sunt reprezentați ca persoane generoase, frumoase sau viteze, iar personajele negative sunt caracterizate ca persoane rele, egoiste etc. Aceste caracteristici sunt valabile și pentru vampiri care uneori se puteau arăta tineri frumoși, dar aceasta nu era aspectul lor adevărat.

Însă romantismul a adus o categorie estetică nouă: moartea care nu mai era prezentată ca ceva urât și trist, ci în mod fascinant și admirabil. Astfel, frumusețea a început să fie identificată cu moartea, se spunea că organismul uman devine într-un fel mai frumos după moarte, mai ales dacă era vorba de o fată tânără. Timpul s-a oprit pentru ea și ea va rămâne permanent tânără, frumoasă, neatinsă, este mai bine pentru ea să rămână veșnic tânără, decât să se căsătorească și să aibă copii. Estetica morții l-a afectat și pe vampir, care de la început mergea în pas cu moartea și care întruchipa frumusețea anume prin nemurirea sa și venirea de pe cealaltă lume. Vom mai menționa aici sentimentele personajelor față de vampiri. Personajele au deseori sentimentul de admirație deși sunt conștienți de faptul că se întâmplă ceva nefiresc în legătură cu vampirul, totuși, în același timp, aceștia sunt fascinați de el. Acest fapt poate fi văzut cel mai bine în opera lui Byron, unde naratorul este conștient de natura negativă a lui Darvell, dar în continuare dorește prezența acestuia, astfel, vedem conexiunea dintre moarte, frumusețe și seducție.

Pe de altă parte, în povestirile folclorice, vampirul nu este fascinant, moartea nu este frumoasă, ci misterioasă și groaznică. Victimele vampirilor folclorici sunt ucise în mod crunt. Aceasta este diferența dintre privirea occidentală și balcanică asupra vampirului: în timp ce misticismul din occident este înfricoșător și în același timp fascinant, misticismul în cultura balcanică nu este altceva decât un motiv de frică și de avertizare. Mai mult decât atât, teritoriul balcanic prezenta o problemă mare pentru

Europa Occidentală în timpul romantismului și acest fapt a influențat vampirul din literatură.

Pentru a explica de ce Europa Occidentală privea negativ asupra teritoriului balcanic e bine de spus câteva ceva despre cultura universală din secolul 18-lea²⁴. În acea perioadă, țările și culturile dezvoltate din Europa se considerau superioare altor culturi. Culturile străine erau considerate slabe, fiind niște copii ale culturilor dezvoltate, prin urmare, inferioare. Mai mult decât atât, scriitorii englezi care călătoreau, descriau țările balcanice foarte negativ, condamnând sărăcia și primitivismul și admirând Imperiul Otoman, cuceririle acestora și cultura lor adusă în Europa.

Este logică admirația față de Imperiul Otoman, mai ales din perspectiva engleză, deoarece Regatul Unit, ca și Imperiul Otoman, avea colonii, adică țări subordonate și dependente. Trebuie de subliniat faptul că apariția unor state mici în Europa de Est reprezenta o amenințare pentru ordinea politică mondială, deoarece acest spațiu a fost anterior împărțit între trei forțe: Austro-Ungaria, Rusia și Turcia²⁵. Din aceste motive, englezii nu se axau pe aspectele negative ale Imperiului Otoman, care nega patrimoniul cultural al țărilor cucerite.

Astfel ajungem la un paradox interesant, deoarece teritoriul balcanic era exotic și fascinant doar într-o măsură limitată. Aname Occidentul servea întotdeauna ca model, ca centru cultural, dicta ordinea și normele care trebuiau să fie respectate de toată lumea și orice comportament diferit era tratat în mod negativ. Din aceste motive Dracula a devenit conte de Transilvania, fiind inspirat de Vlad III, deoarece arăta în mod simbolic aspectul negativ și mistic al culturii balcanice care trebuia să fie distrusă.

Tomislav Pletenac și Boris Perić în cartea sa *Țara din spatele pădurii (Zemlja iza šume, 2015)* au analizat caracterul contelui Dracula precum și locul de unde acesta provine. Aceștia menționează că prima locație a lui Dracula era Stiria, dar, fiind influențat de notițele fratelui său care a vizitat teritoriul României și de scriitorul maghiar, Armin Vambery, care s-a interesat despre cultura și literatura Imperiului Otoman, a schimbat locația romanului în Transilvania. Totuși se consideră că Stoker a fost cel mai mult influențat de Emily Gerard, care aduna povestirile folclorice din Transilvania.

Pletenac și Perić, analizând romanul lui Stoker, și anume fundalul și circumstanțele apariției celui mai popular vampir, au ajuns la concluzia că Dracula este o metaforă și că acesta reprezintă teritoriul balcanic. El este un vampir rău, un monstru, care reprezintă toate povestirile și superstițiile culturii balcanice. Acesta vine în Anglia și răspândește teroare și moarte oriunde apare. În acest mod, Dracula nu reprezintă doar personajul, ci și teritoriul balcanic²⁶.

Din aceste motive vampirii au fost plasați pe teritoriul balcanic, chiar dacă acțiunea are loc în Anglia sau alte țări occidentale. Lord Ruthven a lui Polidori devine

²⁴ Perić, B, Pletenac, T. *Zemlja iza šume: vampirski mit u književnosti i na filmu*, TIM press, Zagreb, 2015, pag. 20-24

²⁵ Perić, B, Pletenac, T. *Zemlja iza šume: vampirski mit u književnosti i na filmu*, TIM press, Zagreb, 2015, pag. 19

²⁶ Perić, B, Pletenac, T. *Zemlja iza šume: vampirski mit u književnosti i na filmu*, TIM press, Zagreb, 2015, pag. 40-41

vampir în Grecia și și îl hărțuiește pe tânărul Aubrey și toți cei dragi. Deși se spune că Polidori a preluat povestirea de la Lord Byron, acest joc dintre Ruthven și Aubrey ne asociază foarte mult cu Arnaut Pavle în satul Medveđa din Serbia, primul caz cunoscut de vampir din Europa. Se vorbea că Pavle era urmărit de vampir. Astfel a început epidemia și panica în Europa, oamenii au început să deschidă mormintele până când nu a intervenit împărăteasa Maria Terezia care a interzis acest lucru pe teritoriul Monarhiei Habsburgice. Decizia a fost luată când savanți de la curtea ei au verificat zvonurile și au ajuns la concluzia că epidemia vampirilor a fost o prostie²⁷.

Aceasta este diferența principală dintre reprezentarea vampirului în occident și pe teritoriul balcanic: pentru Occident el este doar o parte a ficțiunii, dar pentru spațiul balcanic vampirul poate fi o parte a realității.

5. Tranziția vampirului de la povestirile populare la literatură

Pe teritoriul balcanic vampirul era privit ca ființă reală din cauza istoriei acestui teritoriu. În primul rând este vorba despre influența otomană asupra economiei și culturii acestui teritoriu. Înainte de sosirea otomană, aici existau conflicte care rezultau în războaie, cel mai des din cauza teritoriilor. Dar, dacă vorbim despre influența otomană, perioada ocupației otomane este considerată ca una negativă în majoritatea țărilor sud-slave²⁸. În acea perioadă nu s-au produs opere scrise și nici nu s-a creat nimic la nivel artistic. Chiar dacă nu erau sub ocupație directă, ca Serbia, Bosnia și Herțegovina, unele teritorii din Bulgaria sau Macedonia, teritoriile neocupate aveau statutul de vasali, spre exemplu unele regiuni istorice românești ca Țara Românească sau Moldova precum și triburile muntenegrene. Pentru asta, aceste teritorii s-au dezvoltat în mod diferit. În cazul regiunilor românești, unele din acestea se aflau sub puterea altor state, de exemplu Transilvania se afla sub puterea Austro-Ungară, ceea ce poate fi observat și astăzi în arhitectură, populație și limba de comunicare.

Mai mult, religia populației din actuala Românie era ortodoxă, fiind preluată de la modelul slav ortodox, iar slujba la biserică era condusă în limba slavă veche. Aceasta poate explica similaritatea povestirilor populare. Mai mult, și romii au influențat asupra ideii că teritoriul balcanic este unul misterios, deoarece aceștia se ocupau cu ghicirea destinului sau facerea vrăjilor etc²⁹.

În legătură cu perioada otomană este fascinant faptul că identitatea etnică și politică se determina conform religiei persoanei: doar musulmanii aveau dreptul să exerceze profesii în sferele politice și publice. Pe lângă aceasta, creștinii aveau de plătit impozite mari și nu aveau securitatea sau privilegiile credincioșilor de religie islamică. Este interesant că tranziția la islam nu era obligatorie, dar viața mai ușoară

²⁷ Perić, B., Pletenac, T. *Zemlja iza šume: vampirski mit u književnosti i na filmu*, TIM press, Zagreb, 2015, pag. 25

²⁸ Surse: Kalić, J., *Srbi u poznom Srednjem veku*, Službeni list SRJ, Beograd, 2001, pag. 66-69

Nikić, A., *Kratka povijest Bosne i Hercegovine do 1918.*, Franjevačka knjižnica i arhiv, Mostar, 2002, pag. 69

²⁹ <http://mysteriouswor.blogger.index.hr/post/vampirifikcija-ili-stvarnost/103982.aspx>

pentru musulmani a influențat asupra deciziei poporului de a accepta islamul. Pe de altă parte, trecerea de la religia musulmană la creștinism era pedepsită cu moartea³⁰.

Din cauza vieții grele, nu se pune accentul pe dezvoltarea intelectuală și culturală. Scrierea operelor literare a început pe la sfârșitul secolului 18-lea și la începutul secolului 19-lea. Cu toate aspectele negative ale influenței otomane asupra teritoriului balcanic, Imperiul Otoman a influențat mult cultura și arta balcanică. În capitolul trecut am spus de ce teritoriul balcanic era atât de interesant, și anume pentru că acesta se află între Vest și Est. Varietatea etnică, politică și culturală din Bosnia arată cel mai bine acest lucru, fiind o țară multiculturală: acolo locuiesc creștini catolici, ortodocși, musulmani, dar și evrei care s-au stabilit la sfârșitul secolului 15-lea din Spania și au fondat comunități evreiești³¹. Pe scurt, Bosnia reprezintă teritoriul balcanic cel mai bine.

Nemaivorbind despre teritoriu care este în mare parte deluros, cu păduri, populat în mod diferit, și respectiv, neexplorat. Nu existau modalități de comunicare rapidă între sate ca în Europa Occidentală, nici cărțile nu erau accesibile, de aceea majoritatea oamenilor erau agricultori. În acest sens, teritoriul balcanic era necunoscut în sens geografic dar și izolat de restul Europei.

Din cauza dezvoltării slabe, moștenirea culturală se transmitea din generație în generație sub formă de povestiri populare. Din cauza superstițiilor, a respectului față de normele sociale și a fricii mereu prezente, deși povestirile populare erau o ficțiune, acestea erau tratate ca realitate. De aceea există numeroase tipuri de vampiri, moduri de apărare de vampiri și caracteristici ale acestora, care se adăugau cu fiecare povestire. După cum a fost menționat anterior, vampirul servește societății și nu are un sens simbolic.

Povestirile populare au o morală, o lecție, prin care generațiile tinere învață ce este permis și ce nu este permis în societate. Această morală este observată în povestirile românești: prima despre o tânără și despre iubitul său și a doua despre vampirul care se apropie de tinerii care au părăsit siguranța locuințelor lor în favoarea petrecerii pe timp de noapte. În prima povestire este vorba despre tânărul care a devenit vampir din cauza sinuciderii pentru că i-a fost interzis să se căsătorească cu iubirea sa. După moarte tânărul își vizitează iubita în timpul nopții și ei fac dragoste. Când trebuie să plece, acesta o roagă să meargă cu el. La finalul povestirii, ea a reușit să fugă, să se ascundă într-o casă abandonată sau cavou, depinde de povestire. A doua povestire descrie un grup de tineri care sărbătoresc la o petrecere când apare un vampir deghizat în bărbat tânăr. Nimeni nu l-a suspectat cu excepția unei fete care a observat coada acestuia sub masă. Cum nimeni nu i-a auzit avertizarea, aceasta a fugit de la petrecere, iar vampirul mai întâi i-a ucis pe toți în mod grotesc, iar după aceea a urmărit-o pe ea. La finalul povestirii vampirul moare, dar fata are aceeași soartă deoarece se transformă în vampir. Mai există o povestire, cea de-a treia, care se referă la vampirul care nu a ucis oamenii care au intrat în casa sa din cauză că aceștia nu i-au mâncat toată pâinea, ci i-au lăsat o bucată.

³⁰ Nikić, A., *Kratka povijest Bosne i Hercegovine do 1918.*, Franjevačka knjižnica i arhiv, Mostar, 2002, pag. 87-93, 199

³¹ Nikić, A., *Kratka povijest Bosne i Hercegovine do 1918.*, Franjevačka knjižnica i arhiv, Mostar, 2002, pag. 85

Morala din prima povestire este avertizarea despre soarta omului care se sinucide, dar și avertizarea despre relațiile sexuale înainte de căsătorie³². În cea de-a doua povestire se avertizează în primul rând cu privire la străini, dar se și critică tinerii care părăsesc siguranța locuințelor lor pentru a petrece noaptea. Morala celei de-a treia povestiri este comportamentul frumos și respectul față de stăpânul casei. Este interesant faptul că vampirul din a treia povestire are un rol neutru, nu negativ. Amintește puțin de zeii greci care ar răsplăti sau ar pedepsi oamenii, depinde de comportamentul acestora. Acest motiv poate fi găsit și în basme unde personajele bune sunt răsplătite de fiecare dată pentru generozitatea și bunătatea lor, în timp ce personajele rele sunt pedepsite.

În cazul primelor două povestiri, vampirul este străin, o caracteristică despre care am vorbit anterior. În cea de-a doua povestire, străinătatea vampirului este mai accentuată, dar și în prima povestire această caracteristică se observă prin faptul că după moarte bărbatul a vrut să-și rănească iubita sa.

O dovadă mai fermă că vampirii făceau parte din realitate poate fi văzută atunci când se stabilea dacă vampirul este responsabil de vreun accident sau de moartea unei persoane, cum ar fi exemplul menționat mai sus cu Pavle din satul Medveda, despre care se scria mai târziu că a devenit vampir după moarte și teroriza acea localitate. Există de asemenea și mențiuni despre Petar Blagojević din Serbia. Cazul acesta a fost păstrat și înregistrat în detalii deoarece a apărut în perioada epidemiei vampirilor. A mai fost documentat un alt caz în Serbia, cazul lui Sava Savanović. Într-un fel oarecare, se poate observa că, prin intermediul acestor documente, vampirul a trecut de la imaginar la realitate și a continuat să existe în lume atâta timp cât oamenii credeau în existența sa.

Însă situația a fost complet diferită în Occident, deoarece vampirul a existat doar în imaginația scriitorilor, a cititorilor și făcea parte din ficțiune. Documentarea istorică a vampirilor era efectuată deoarece savanții nu credeau în morții vii. Ei considerau că există o explicație rațională de ce corpul decedatului se modifică. Astfel se poate spune că documentarea prezenței vampirilor ajuta la demistificarea legendei despre vampiri și astfel, această creatură capătă doar un sens artistic de ficțiune.

Acum am ajuns la diferențele dintre folclor și ficțiune. Am spus anterior că povestirile folclorice au o morală, o avertizare, ele nu creează nici o ambianță, nici o tensiune. Personajele în povestirile populare sunt arhetipale, n-au caracter și nici părere, nu au nume, sunt reduse la personaje bune și rele. Iar sentimentul de frică în aceste povestiri apare deoarece se consideră a fi adevărate. Pe de altă parte, în cazul operei literare *Vampirul* lui Polidori și *Dracula* lui Stoker, vampirii sunt ficțiuni, accentul nu este pus pe subiectul povestirii. Senzația de groază apare atunci când autorul creează o ambianță de tensiune, precum și din descrierea personajelor interesante, cu personalitate, care au slăbiciuni dar și anumite puteri.

Anume din acest motiv începutul romanului *Dracula* este înfricoșător: Harker reprezintă Occidentul³³, respectiv cititorul, deoarece din perspectiva sa nici el nu știe

³² O poveste similară există în literatura cehă, scriitorul K.J. Erben a fost inspirat de o povestire populară și a scris poemul *Cămășile de nuntă* (*Svatebni košile*) din cartea *Buchetul de flori* (*Kytice*, 1853). Deoarece există o poveste similară în folclorul român, în acest caz se vede cel mai bine efectele poveștilor populare asupra poporului, asupra trecerii acestora dintr-o limbă și cultură în alta.

³³ Perić, B, Pletenac, T. *Zemlja iza šume: vampirski mit u književnosti i na filmu*, TIM press, Zagreb, 2015, pag.

ce se întâmplă. Acesta sosește în castelul contelui Dracula, ființei supranaturale, care reprezintă Orientul, teritoriul balcanic, ceva rău și periculos. În cazul romanului lui Polidori, vampirul nu este prezent în prima jumătate a povestirii, accentul se pune pe două personaje principale, Lordul Ruthven și Aubrey, iar cititorul face cunoștință cu relația lor, cu diferențele dintre concepțiile despre lume, ceea ce duce la un conflict dintre ei. Doar după moartea lui Ruthven începe partea groaznică a operei. Deoarece Aubrey a respectat dorința lui Ruthven să păstreze secretul despre moartea acestuia, oamenii nu au crezut în existența vampirului. În plus, Aubrey l-a ascultat pe Ruthven și a aruncat inelul acestuia în râu la o dată anumită, ceea ce a adus la revenirea la viață a vampirului. Astfel, Aubrey a rămas singur și la finalul povestirii, decizia sa a dus la tragedia sa și a femeilor iubite. În povestirile folclorice, eroii au șanse de a se lupta sau să fugă de vampiri, dar în opera lui Polidori, Aubrey nu are nici putere, nici posibilitate și nici nu știe cum să se apere de vampir, fapt care dă cititorului o senzație de frică. Situația este similară și cu Harker din romanul lui Stoker, deoarece Harker are nevoie de timp să realizeze pericolul, dar este deja prea târziu. Și Stoker și Polidori au descris detaliat locul desfășurării povestirii, au construit atmosfera și scenele, care sunt cele mai importante în acest gen literar. Mai strașnic este faptul că Harker și Aubrey aparțin Occidentului, cu alte cuvinte ei reprezintă dezvoltarea, știința, realitatea, dar aceștia sunt puși în situații anormale pentru a se confrunta cu creaturile supranaturale.

O altă modalitate de majorare a senzației de groază este schimbarea perspectivei de la povestitorul atotcunoscător înspre perspectiva personajelor literare. Astfel, atacul vampirului nu este prezentat în mod direct, scriitorul ne dă anticipat informații despre atac sau după atac. Prin urmare, cititorul este lăsat să-și imagineze ce s-a întâmplat de fapt. Un exemplu ideal este transformarea lui Lucy din romanul lui Stoker: la început aceasta este prezentată ca victimă, ceea ce ajută la crearea unei legături emoționale dintre ea și cititor. După moartea ei, prezența lui Lucy nu este indicată imediat. În schimb, cititorul află despre atacurile ei din alte surse, cum ar fi articole din ziare și de la alte personaje care nici nu știu despre transformarea ei. Astfel, prima sa aparență este și mai înfricoșătoare și înfiorătoare.

Mai mult, în operele literare, vampirul este groaznic deoarece acesta este un monstru, o ființă supranaturală care este pusă în context real, deoarece lumea descrisă de scriitor este similară cu lumea reală a cititorului. Spre deosebire de personajele din povestirile populare, personajele din literatură se întâlnesc pentru prima dată cu fenomenele supranaturale.

Chiar dacă există diferențe de prezentare a vampirului în folclor și în literatură, totuși se poate vedea rolul povestirilor populare asupra reprezentării naturii și caracteristicilor vampirului. Mai mult decât atât, unii vampiri au fost inspirați de persoane reale, în special de acele persoane despre care se spune că au murit după ce au devenit vampiri. De exemplu, Darvell, personajul lui Byron, este considerat a fi inspirat de Jure Grando. În cazul lui Dracula, majoritatea consideră că caracterul acestuia este bazat pe personalitatea lui Vlad Țepeș. Probabil Stoker a auzit despre el, ceea ce se poate vedea din titlul contelui, iar prințul Vlad III avea porecla Drăculea, precum și faptul că a fost născut în Transilvania și a fost român. Pe de altă parte, niciodată nu s-a fost confirmat faptul că Dracula a fost creat după personalitatea lui Vlad Țepeș. S-a menționat anterior de cine a fost influențat Stoker în romanul său. Este ironic faptul că atât Vlad cât și Dracula erau prezentați Occidentului ca ceva negativ: Dracula ca o metaforă a superstiției și primitivismului teritoriului balcanic, iar reputația lui Vlad era prezentată în mod negativ de curtea maghiară pentru că

acesta a luptat pentru apărarea țării sale. Din aceste motive, pentru Occident, Vlad avea deseori o conotație negativă, în timp ce în rândurile poporului român el era considerat un erou.

Este interesant faptul că vampirul are mai mult o semnificație negativă decât pozitivă, chiar după tranziția acestuia în literatură și că în operele literare caracterul vampirului este legat de teritoriul balcanic.

6. Personajul vampirului în literatura balcanică și influența povestirilor populare

Povestirile populare și unele opere literare au influențat și literatura balcanică. În secolul al 19-lea în literatura sârbă, vampirul era tratat ca personaj real și aceste opere conțineau elemente fantastice care se pot găsi în basme și folclor. De asemenea, erau operele în care a fost clar că vampirul există doar în imaginația oamenilor simpli, în primul rând a țăranilor³⁴. Astfel de opere au continuat să fie scrise și în secolul al 20-lea, dar au existat și opere de genul horror, în care vampirul era tratat ca monstru sau reprezenta o metaforă, un simbol prin intermediul căruia scriitorul a vrut să spună ceva sau să critice³⁵.

În perioada avangardei, în literatura bulgară a apărut mișcarea numită demonism³⁶, ca reacție la pierderea încrederii în stat și într-un viitor sigur. Motivele care au stat la baza creării acestei mișcări au fost războaiele Balcanice precum și Primul Război Mondial. Mai mult, pe teritoriul Bulgariei a avut loc Revoluția din Septembrie în 1923³⁷, care a adus la haos în țară. Elementele și motivele folosite în operele scriitorilor adepți ai demonismului erau diavolul, dracul, demonii, străinii sau sosiile³⁸. Nu se scria despre vampiri, dar am menționat deja anterior despre legătura dintre diavol și vampir, ceea ce poate fi văzut în definiția și semnificația termenilor *moroi*, *strigoi* și *vârcolac*. În cazul sosiei și străinului, aceștia au o caracteristică a vampirului: motivul unei alte persoane, străine, diferite prin aspect, origine și comportare. Personajul sosiei era cunoscut în trecut, se considera ca semn de rău augur, iar apariția acestuia însemna moartea persoanei pe care a copiat-o. În demonismul bulgar, caracterul sosiei avea semnificația de natură rea a omului, era deseori reprezentat ca simbol sau metaforă pentru dorințele întunecate ale ființelor umane și astfel nu reprezintă doar diavolescul, ci și umanul. Aici vedem dualitatea sosiei, ca și a vampirului.

³⁴ Radin, A., *Motiv vampira u mitu i književnosti, Vampir u srpskoj prozi XIX veka*, Izdavačko poduzeće Prosveta g.g. Beograd, 1996., pag. 61-62

³⁵ Radin, A., *Motiv vampira u mitu i književnosti, Vampir u srpskoj prozi XIX veka*, Izdavačko poduzeće Prosveta g.g. Beograd, 1996., pag. 127

³⁶ În limba bulgară s-a numit *dijabolizъм* (дѣябoлизъм)

³⁷ Revoluția a fost organizată de Partidul Comunist din Bulgaria (Българската комунистическа партия) împotriva Patidului Democratic (Демократическият сговор), era similară cu Revoluția din Februarie din Rusia, dar nu s-a terminat cu succes

³⁸ Pauly, T., *Estetički i ideološki aspekti demonizma u poredbenom kontekstu avangarde južnoslavenskih književnosti: (1915.-1930.)*, *Mitske sablasti: modernističke i ekspresionističke stilizacije folklornih figura demona*, T. Pauly, Zagreb, 2011.

Un exemplu de sosie poate fi văzut în nuvela *Erich Reiterer (Epux Peŭmepep, 1922)* de Vladimir Poljanov. Erich, personajul principal se întâlnește cu un om ciudat care avea același aspect și același nume ca el. Dar era vorba de o copie rea care nu respectă normele morale. Din aceste cauze acesta este similar cu vampirul, are aparența umană, dar în același timp reprezintă ceva rău și dușmănos. Este fascinant faptul că aceasta nu face nimic rău, nimic împotriva legii, toate faptele sunt făcute de personajul original, Erich. Sosia îl conduce, îi propune ce să facă, dar niciodată nu intervine fizic, motiv ce reamintește despre interpretarea diavolului care stă pe umăr. Desigur, acest motiv este similar cu motivul din nuvela lui Poljanov pentru că sosia o reprezintă pe demon.

Cu cât mai mult Erich o ascultă pe sosie, cu atât mai mult cade sub influența acestuia, iar sosia devine mai puternic decât Erich. Există o relație similară dintre vampir și victima sa, în special în literatură, unde victima nu este ucisă imediat. Nuvela conține și elemente de psihanaliză deoarece doar Erich face rău, doar el vede și comunică cu sosia, ceea ce duce la concluzia că personajul sosiei, de fapt, nu este real. Ar putea fi vorba doar de o halucinație a personajului principal, ceea ce poate fi văzut în episodul cu portretul lui Erich care are o cicatrice exact în același loc ca și sosia³⁹. Astfel, se pune următoarea întrebare: întrucât sosia nu este un personaj real, cine atunci este responsabil de faptele lui Erich? În povestirile folclorice granița dintre rău și bine este bine stabilită, iar răul este deseori reprezentat prin intermediul ființelor nefirești. În schimb în textului lui Poljanov, persoana care face fapte rele este aceea care are posibilitatea de a alege între bine și rău. În acest caz, este vorba de o persoană care era atât de disperată că era dispusă să omoare un om și să-i fure banii.

Un alt exemplu de influență a folclorului este în povestirea lui Hristo Smirenski *Povestea despre scări (Приказка за стълбата, 1923)*. Textul are multe motive din povestirile populare cum ar fi cifra trei (trei scări, trei organe), personajele sunt arhetipice, nu au nici nume, tânărul este naiv, pozitiv, se pornește în căutare, textul conține elemente fantastice și tânărul este ajutat de ceva supranatural. În final, povestirea se termină pozitiv pentru personajul principal. Doar că tânărul a uitat motivul pentru care s-a pornit la drum, nu se reîntoarce la poporul său și nu a schimbat ceea ce a vrut să schimbe. În această povestire este prezent și diavolul care este similar aceluia din nuvela lui Poljanov, deoarece el nu face nimic rău, doar dă sfaturi tânărului. Cât despre similaritatea cu vampirul, aceasta apare prin transformarea tânărului în prinț, deoarece tânărul nu mai este aceeași persoană, nu are compasiune pentru poporul său, iar luarea simbolică a ochilor, urechilor, inimii și schimbarea acestora cu alte organe este similară cu moartea victimei vampirului și transformarea acesteia în vampir.

Vorbind despre relația dintre vampir și victimă, vom spune și câteva cuvinte despre nuvela lui Mircea Eliade, *Domnișoara Christina* (1936). În primul rând vom evidenția elementele romanului gotic, precum și influența psihanalizei, ceea ce se poate vedea în faptul că Christina apare doar în timpul nopții, în timp ce Egor visează sau doarme și nu este clar dacă ea este reală sau nu. Cât despre celelalte elemente ale romanului gotic, acestea sunt reprezentate prin atmosfera melancolică, misterioasă, precum și prin reprezentarea personajelor ciudate, tainice.

Să analizăm mai întâi personajul Christinei, care ne amintește de femeia vampir din folclor, deoarece aceasta nu atacă direct, ci are ca scop să îl seducă pe Egor, dar și

³⁹ În plus motivul acesta asociază la romanul *Portretul lui Dorian Gray* (1890) de Oscar Wilde

să o epuizeze pe Sanda care devine din ce în ce mai slabă. Eliade a prezentat foarte bine capacitatea acesteia de a apărea în visuri deoarece pe parcursul nuvelei nu suntem siguri dacă Christina este reală sau nu. Este interesant că nuvela pune accentul pe faptul că ea este o ființă moartă, nu o ființă rea. Mai mult, arată sentimente de tristețe și singurătate, vrea să fie iubită și este considerată anormală doar pentru că este moartă. Senzația de groază se mărește cu descrierea descompunerii corpului și a rănilor care au cauzat moartea. Nu se menționează ghearele, nici consumul de sânge, cu toate că Sanda devine tot mai slabă, doar descrierea descompunerii corpului Christinei îi provoacă cititorului și lui Egor sentimentul de dezgust și de groază.

Christina de fapt nu este rea, ea o atacă pe Sanda din cauza că este geloasă pe relația dintre nepoata sa cu Egor. Alt motiv al furiei Christinei pe Sanda este că nepoata a început să o uite. Ambele cauze amintesc de motivele soțului sau a unui alt membru al familiei care revine la viață și-i ucide ceilalți membri ai familiei pentru că nu a fost petrecut pe ultimul drum în modul convenit. Cât despre celelalte motive folclorice, vom menționa faptul că Christina este numită *strigoaie*, nu vampir, că s-a reîntors la viață pentru că s-a comportat imoral în sat, motiv deseori întâlnit în povestirile populare. Aici se poate vedea o altă caracteristică a strigoiului - relația interesantă dintre Christina și Simina (prima persoana care a văzut vampirul). Mai mult, situațiile neobișnuite, cuvintele înfiorătoare și groaznice creează o senzație de oroare. Simbioza acestora ne reamintește de faptul că strigoiul are două inimi sau două suflete și unul părăsește corpul și atacă oamenii. În nuvela lui Eliade, Simina descrie ochii Christinei pe parcursul zilei, ea începe să vorbească despre vampir, astfel anticipând prezența ei. Vorbind despre apariția acesteia, se simte mirosul parfumului de violete. Acest fapt este ironic deoarece Christina este moartă și mirosul presupus ar trebui să fie miros urât de carne putredă sau corp mort. Iar aici e tocmai invers, acest miros amintește de mirosul vieții, iar mirosul din preajma Sandei poate fi asociată cu mirosul de sânge, ceea ce prezice moartea acesteia în curând.

Mai există și alte motive folclorice cum ar fi locul acțiunii la sate, cifra trei; trei femei dominate și trei bărbați dominanți, în acest context Christina nu se înscrie deoarece ea reprezintă o ființă fantastică. În basme este frecvent motivul celui de-al treilea dintre frați, surori, fii sau fiice care este cel mai deosebit. În nuvela lui Eliade, personajul masculin Egor și cel feminin Simina sunt legați în mod direct de Christina. Personajele feminine sunt pasive în timp ce cele masculine sunt active. În final vom menționa că toate trei femeile au roluri arhetipice: tânăra, prințesa și vrăjitoarea, unde doamna Muscu are rolul fetei tinere, persoana care dă informații pentru căutare, Sanda este prințesa, iubita personajului principal care trebuie să fie salvată, în timp ce Simina reprezintă vrăjitoarea care o ajută pe Christina și care demonstrează uneori cruzime, în special față de Sanda.

Deși modul în care Christina o epuizează pe Sanda amintește de modul cum vampirul suge sângele victimei sale în operele *Dracula* și *Carmilla*, în această nuvelă se poate vedea că scriitorul este familiarizat cu cultura balcanică⁴⁰. Acest lucru poate fi presupus deoarece nici un personaj nu se îndoiește de prezența Christinei chiar dacă nimeni nu a văzut-o. Personajele lui Eliade știu cum să se protejeze de vampiri, de exemplu când Egor a început să se roage, iar rugăciunea a alungat-o pe Christina de la el. Chiar dacă la prima citire se pare că *Domnișoara Christina* conține motivele romanului gotic și de psihanaliză, chiar dacă se poate observa influența operelor

⁴⁰ În sens că a crescut aici

clasice despre vampiri, totuși analizând mai detaliat, se poate observa și influența folclorului asupra personajelor și operei.

O influență folclorică evidentă se vede în nuvela lui Petre M. Andreievski numită *Vampirul* (*Вампир, Невежни години*, 1964). Vampirul Nadjen este prezentat în mod tradițional, ca forță invizibilă care atacă sătenii, ucide animalele, apare în visele oamenilor și o vizitează pe văduva Nadjenica. În contrast cu Christina, aici vampirul nu este real, se știe exact că acesta este inventat de oamenii superstițioși. În acest caz, motivul vampirului este utilizat pentru criticarea oamenilor care cred în superstiții pentru profitul personal. În trecut motivul vampirului se folosea pentru păstrarea armoniei în societate, dar în această nuvelă vampirul are rolul de răspândire a haosului. Astfel, scriitorul critică egoismul și natura umană, pentru că vampirul există doar în imaginația oamenilor. Este ironic faptul că în procesul dezumanizării vampirului Nadjen, de fapt suferă Nadjenica. Sătenii o forțează să dea benevol animalele și bunurile sale, făcându-l vinovat pe soțul răposat al acesteia. Aici, de fapt, vampirul nu mai este agresor, ci societatea, colectivitatea din cauza căreia Nadjenica devine victimă. Ea a fost atât de izolată din comunitate, încât moartea acesteia era inevitabilă. Pe de altă parte sătenii erau conștienți de faptul că cu toate că Nadjen a devenit vampir, acesta nu este real, de exemplu, aceștia sunt mulțumiți atâta timp cât Nadjenica le dă câte ceva și au început să o maltrateze doar când aceasta nu a mai avut nimic de dat. La finalul nuvelei sătenii cred că vampirul a fost ucis deoarece se afla permanent în inima Nadjenice. Este un motiv interesant deoarece amintește iarăși de strigoiul român, dat fiind faptul că prenumele Nadjenica provine de la Nadjen, iar numele vampirului – Stojkočin provine de la numele ei – Stojka, ceea ce duce la concluzia că ambii reprezintă o unitate.

Acum vom spune câteva cuvinte despre vampir și despre elementele folclorice în literatura contemporană, dând ca exemplu romanul *Vampirul* (*Vampir*, 2006) de Boris Perić. În acest roman sunt prezente diverse elemente din operele anterioare: din romanul lui Stoker este prezentă intriga, dar și similaritatea personajelor: Zlatko Wagner, naratorul și personajul principal, care este bazat de personajul lui Harker, Igor Crnjak ne amintește de Reinfield, doctorul Kraljević - de Van Helsing sau de doctorul Steward, Silvia moare în mod similar ca și Lucy, Iva - fata inteligentă care face concluzii interesante seamănă cu Mina, iar rolul lui Dracula a fost preluat de Jure Grando. Cu toate că intriga și personajele sunt similare cu romanul lui Stoker, aici se pot găsi și elemente de thriller psihologic, de roman gotic, precum și documente istorice despre Jure Grando. Este fascinat faptul că Jure Grando nu este niciodată prezent în roman, chiar și atunci când unele situații nu pot fi explicate logic, ceea ce mărește interesul cititorului și dorința de a continua citirea romanului. Tensiunea se mărește atunci când cititorul nu este sigur dacă Grando este real sau doar imaginația unui creier torturat care devine dement în final.

Mai mult, atmosfera vampirului este permanent prezentă în roman, elementele și motivele fac aluzie la prezența acestuia: cazuri de morți brutale și sângeroase, senzația de singurătate și oboasă, cauzată de agresiunea psihologică sau fizică. În plus există patru tipuri de vampiri în acest roman: primul este prezent doar la nivel fizic, prezența acestuia poate fi explicată logic ca boală psihologică, numită Sindromul lui Reinfield. Oamenii care suferă de acest sindrom au dorință de a consuma sânge sau carne umană. Al doilea tip este vampirul psihologic sau energetic, prezentat prin intermediul tânărului care-l urăște pe Zlatko, iar atacurile psihologice ale acestuia sunt prezentate prin maltratarea permanentă a lui Zlatko. Aceste agresiuni devin atât de puternice, că pana la urmă Zlatko îl omoară pe tânăr. Al treilea tip de vampir este prezentat prin

intermediul personajului Alice, care reprezintă dualitatea. Nu se știe exact cine este ea: o persoană străină sau nu, este prezentată cititorului pentru prima dată atunci când Zlatko doarme, iar prezența acesteia este înconjurată de mister, ceea ce ne amintește din nou de vampir. În final, al patrulea tip de vampir este Jure Grando, vampirul care este tratat ca un personaj concret, dar care nu părăsește lumea necunoscută. Misterul care îl înconjoară ne arată puterea și ființa impresivă a acestuia. Sentimentul de disconfort este creat în roman doar prin intermediul povestirilor despre el, astfel, putem vedea credința în existența vampirilor în trecut. Aceștia erau reali atât timp cât se credea în existența lor, cum ar fi exemplul din romanul lui Perić în prezentarea personajului lui Jure Grando, deoarece acesta devine real doar atunci când personajele încep a crede în el.

În acest capitol am văzut cum folclorul a influențat literatura balcanică, chiar dacă au existat filme sau cărți despre vampiri din alte culturi. Aspectul folcloric are o importanță mare asupra operelor balcanice despre vampiri. În continuare, vom discuta despre legătura ulterioară dintre motivele folclorice și literare, analizând trei opere literare.

7. Bogumil Duzel, *Foamea*

Această povestire scurtă se desfășoară într-un sat îndepărtat. În casa unei familii, încet-încet, dispare hrana și membrii familiei încearcă să afle cauza. Unul dintre personaje descoperă că vinovatul este fiul lui cel mai mare, după aceasta, accentul se pune pe fiu și foamea acestuia.

Este fascinat faptul că opera nu conține personajul vampirului, nici elemente groaznice și fantastice, totuși motivele povestirii pot fi asociate cu motivul vampirului. Din aceste cauze am ales-o pentru analiză. Chiar dacă este vorba de o povestire scurtă, sunt dominante două perspective: a bătrânului și a fiului. În prima parte accentul este pus pe intrigă, iar în a doua parte - pe starea interioară a fiului. Și aici putem vedea influența folclorului și a povestirilor populare în opera literară. Această influență este reprezentată prin personaje care nu au nume, sunt arhetipice, prin producerea evenimentelor nefericite și inexplicabile și prin motivele asociate cu vampirii, dar despre acest lucru se va vorbi mai detaliat mai târziu, în interpretarea fiului.

În descrierea personajului bătrânului, de asemenea, se pot vedea elemente din folclor, deoarece scriitorul pune accentul nu pe sentimentele personajului, ci pe faptul că acesta încearcă să economisească hrana pentru iarnă. În toate povestirile populare există o problemă pe care eroul o rezolvă, iar în final acesta trăiește fericit în timp ce dușmanii lui sunt uciși sau pedepsiți. Eroii acestei opere sunt bătrânul și soția lui care sunt flămânzi și care trebuie să găsească cauza nenorocirii lor pentru a supraviețui cu copiii. Dar, după descoperirea vinovatului, povestirea nu se termină, ci continuă din perspectiva vinovatului – a tânărului. Este o perspectivă diferită de basme sau povestirile populare deoarece cititorul are posibilitatea să privească din perspectiva 'personajului negativ'.

În acest context vom vorbi despre motivele și elementele asociate cu vampirul din povestirile populare. Opera începe cu informația că hrana dispare din casă, ceea ce semnifică nenorocire. În trecut acest fenomen era asociat cu vampirul. Din prima propoziție cititorul face cunoștință cu faptul că acest proces durează de câțiva timp; ulterior se creează sentimentul de tensiune și frică pentru această familie deoarece

autorul descrie cum membrii ei încearcă să supraviețuiască. Un motiv similar am găsit și în romanul lui Perić, deoarece Jure Grando nu a fost niciodată prezent fizic, ceea ce intensifică curiozitatea și sentimentul de groază. Pe de altă parte, motivul calamităților inexplicabile face asociație cu Lucy când era bolnavă deoarece condiția ei se schimba tot mai rău. În povestirea lui Đuzel, bătrânul și bătrâna încearcă să facă tot posibilul pentru a stopa dispariția alimentelor, dar nu reușesc. În această opera avem impresia că se întâmplă ceva anormal și din această cauză ei se află în această stare, ceea ce poate fi citit din paranoia bătrânului, care se agravează cu timpul. La început credea că șoarecii sunt de vină, după aceasta hoțul, mai târziu - o bandă întreagă, iar în cele din urmă crede că tot satul îi fură mâncarea.

Trebuie de menționat și faptul că, înafară de suferință și moarte, operele literare prezintă și relația dintre vampir și victimă. Este vorba de un proces lent în care vampirul epuizează victima, până în momentul când aceasta devine prea slabă și apoi vampirul o omoară. Această relație poate fi comparată cu faptul că familia devine din ce în ce mai slabă, în timp ce fiul cel mai mare, tânărul, rămâne neschimbat. Mai mult decât atât, acest detaliu este menționat de mai multe ori în prima parte a povestirii, autorul chiar accentuează diferența dintre aspectul fizic al fiului cel mai mare și ceilalți copii. Acesta este un bărbat înalt, voinic, cu părul blond, este considerat a fi retardat, deoarece nu se ocupă cu nimic, și nu reacționează la nimic. Aspectul său fizic și starea mentală îl diferențiază de ceilalți membri ai familiei. Anume în acest context atât tânărul, cât și vampirul sunt ciudați și diferiți de oameni.

Vorbind despre starea mentală a fiului mai mare, aceasta poate avea două reprezentări: pentru a prezenta un caracter diferit și pentru camuflare, deoarece acesta pretinde a fi un membru al societății. Același element am văzut în cea de-a doua povestire din Botoșani, despre vampirul care s-a transformat în tânăr pentru a se apropia de victimele sale. În povestirea populară coada era elementul care a indicat că personajul este vampir, în opera lui Đuzel ochii tânărului se aprind de fiecare dată când mănâncă, fapt remarcat de părinții acestuia. Mai mult decât atât, ei sunt înspăimântați de lăcomia acestuia, ceea ce ne asociază cu descrierea vampirului din perspectiva personajelor din operele literare.

O altă caracteristică frecventă a mitului vampirului este apariția acestuia pe timp de noapte. În al doilea capitol am vorbit despre importanța și motivul pentru care noaptea era perioada ideală pentru vampir și de ce acest motiv era transmis în literatură. În această povestire mâncarea dispare doar pe timp de noapte, care ne amintește de mitul vampirului. Tânărul care nu atacă membrii familiei în mod fizic, ci le creează probleme pentru că le fură mâncarea se poate compara cu vampirul *mestecător*, care nu părăsea mormântul său, ci ucidea membrii familiei sale prin mestecarea capacului sicriului său.

Similaritatea lui cu vampirul este evidentă și în faptul că nu este botezat. Cititorul află această informație doar când părinții tânărului îl leagă. Pe parcursul istoriei s-a considerat că persoana care nu are legătură cu biserica este una negativă. La fel, vampirul este prezent în locurile unde nu este religie, în locurile necurate sau blestemate. În plus, bătrânul își descrie feciorul ca lup cu aparență umană. În acest context trebuie spuse câteva cuvinte despre lup, vampir și vârcolac. În basmele și povestirile folclorice, lupul este animalul cel mai des întâlnit, uneori este personificat, dar mereu este un personaj negativ din cauza instinctului său de animal și pentru caracteristicile sale: lăcomie, ferocitate și inteligență. Fiind personificat, acesta se asociază cu vârcolacul, ființa care, asemenea vampirului are caracteristica de dualitate,

deoarece este în același timp și om și lup, care poate fi interpretat ca metaforă între lumea umană și animală. Asemenea vampirului, este o ființă fantastică, fiind transferat în filme și în cărțile contemporane. Chiar și vârcolacul și vampirul au devenit genuri de *imortali*, la fel ca și mumiile, zombi și monstrul lui Frankenstein etc. Despre abilitatea vampirului de a se transforma în lup sau alt animal am vorbit deja mai devreme.

Bătrânul a mai menționat că nu este pentru prima dată când acesta a văzut foamea atât puternică. Nu a explicat detaliat acest lucru, dar se poate ajunge la concluzia că acesta vorbea despre lup, deoarece a comparat tânărul cu lupul, sau despre o persoană similară, care era neobișnuită ca și tânărul. Este important faptul că tânărul a fost alungat din familie și din societate din cauza aspectului său, similarității acestuia cu vampirul și din cauza stării acestuia în perioada de criză.

Aici începe a doua parte, din perspectiva tânărului și cititorul observă imediat că acesta nu este arătat ca persoană, ci se comportă ca un animal, astfel se creează o ambianță de groază:

Fiul rămăsese legat timp de cinci zile și cinci nopți, ar fi putut să fie legat și o eternitate întreagă. La început simțea doar frigul în corpul său și strângând frânghia scârțâia fără zgomot din dinți. În schimb, cei din casă, nu auzeau nimic. Apoi frigul a fost înfrânt de o foame puternică care s-a răspândit nu doar în corpul întreg, ci pătrundea adânc în stomac. În final, aceasta era foamea sa personală, nu una obișnuită, ci una adevărată, imensă, nemăsurată. Atunci a început să urle, atât de tare și straniu că celor din casă li se îngheța sângele de teamă.⁴¹ (Mićanović 1998 : 66)

Vom spune acum câteva cuvinte despre foame care este tema povestirii, deoarece această stare de foame este dominantă în textul întreg, ceea ce poate fi văzut din citatul de mai sus, ca și din titlul povestirii. La prima citire, se pare că foamea este asociată doar cu tânărul deoarece acesta este vinovat, dar analizând mai departe, devine clar că foamea este și starea altor personaje. Pe de altă parte, în povestirile folclorice, întâlnim același motiv de poftă nepotolită deoarece vampirul bea sânge, iar stomacul acestuia este plin și umflat. Vecina povestirilor despre vampiri pune accentul pe acțiunile negative ale acestuia și nu pe lăcomia lui, dar nu și în cazul lui *Dracula*, unde motivul consumului de sânge este esențial, indică caracterul negativ al vampirului pentru că în acest mod victima se transformă în vampir.

Motivul consumului de sânge este prezentat în mod diferit, în dependență de scriitor și tema abordată: unii îl prezintă ca un element principal, de exemplu în romanul *Vampirul* de Perić, alții îl menționează pe scurt, cum ar fi în nuvela *Domnișoara Christina*. În această povestire foamea este tema principală, ca și cauza dispariției hranei. Cu toate că foamea este starea dominantă a fiecărui personaj, foamea tânărului este cea mai puternică, ceea ce poate fi văzut din citatul anterior. Începe la nivel obișnuit, dar se dezvoltă la nivel personal, devine o stare proprie care există doar în interiorul acestui personaj. În cele din urmă se poate interpreta că tânărul devine personificarea ei. Anume din aceste motive citatul următor este mai groznic:

⁴¹ Acesta este o traducere liberă, citatul original este:

Sin osta prikovan pet dana i pet noći, što je vrlo lako mogla biti cijela vječnost. Isprva osjećaše samo hladnoću na sebi a zatežući užad tiho je škripao zubima. Ali oni u kući ništa nisu čuli. Zatim je hladnoću savladala velika glad, što je obuhvatila ne samo cijelo njegovo tijelo nego je prodrla duboko i u želudac. Na kraju je to bila osobno njegova glad, ne obična, nego prava, golema, neizmjerena. Tada je počeo rikati, rikao je tako gromoglasno i jezovito da se onima u kući krv ledila od straha.

*Dar el nu a putut găsi nimic pentru a-și potoli foamea. Peste tot era pustiu, nu putea găsi nici o frunză, nici o iarbă. A început să sape pământul cu unghiile, în căutare de rădăcini și viermi, pe care îi înghițea. Din cauza aratului pe pământul rece, mâinile erau însângerate. Apoi, a început cu nerăbdare să bea sânge din propria lui mână și să-și lingă carnea de pe propriile degete.*⁴² (Mićanović 1998 : 67)

Scena descrisă cauzează o senzație de disconfort și oroare din cauză că în acest moment tânărul a pierdut toate caracteristicile umane, acțiunile lui erau reduse la primitivism, la instinctul animalic ceea ce intensifică sentimentul de groază. Este important de menționat aici că și bătrânul a trecut prin sentimentul de foame care l-a înfrânt complet, dar, în comparație cu tânărul, acesta și-a reținut umanitatea. Mai mult decât atât, în acea clipă acesta trăiește o astfel de luciditate, încât reușește să-l identifice pe vinovatul adevărat. O luciditate similară trăiește și tânărul mai înainte de a evada. Ambele momente prezentate au doar o funcție: de a indica ființa umană sau animală a personajelor, nici unul nici altul nu se arată ca personaj exclusiv pozitiv sau negativ. Nici unul dintre personaje nu este arătat ca personaj complet pozitiv sau negativ, aceștia sunt puși într-o situație grea în care trebuie să supraviețuiască.

În continuare, scriitorul nu a descris niciodată cum tânărul fură sau mănâncă hrana, cititorul ajunge la o așa concluzie doar din cauza părerii bătrânului despre el. Acest detaliu dă o interpretare nouă în legătură cu tânărul: de fapt acesta nu este vinovat, ci este o victimă.

În final acesta a fost găsit responsabil pentru nenorocire deoarece era candidatul perfect pentru a-l învinui. Arăta altfel, diferit, bolnav mintal și fizic. Cu toate că era tratat ca vampir, în același timp este și victimă din cauza unei alte personalități în interiorul său, ceea ce creează frică membrilor familiei, cititorului și asupra comunității în general.

Din punctul de vedere al victimei, entuziasmul acestuia cu privire la hrană poate fi interpretat ca reacție obișnuită a omului flămând, iar momentul când se luptă cu părinții săi poate fi explicat prin apărare, deoarece a fost atacat. Mai mult, nevinovăția sa poate fi văzută în declarațiile sătenilor despre devastarea terenurilor acestora, cu toate că nimeni nu l-a văzut. Ca și în povestirea lui Andreevski, individul este prezentat negativ, iar masa, colectivul - ca victimă a acestuia. Ultimul motiv care se amintește de vampir și care e prezentat aici este transformarea ulterioară a victimei (victima nu mai este victimă, ci devine vampir), fapt reprezentat prin violul unei femei:

*Sătenii i se râdeau pentru asta, dar când a rămas gravidă, după câteva luni, s-au grăbit să o alunge din sat.*⁴³ (Mićanović 1998 : 68)

Deci, copilul său rămâne ca dovadă a existenței tânărului, a blestemului care continuă, deși se simte și critica pentru credințe în superstiții prin intermediul cărora se exclude din societate totul ce este diferit sau necunoscut. Această operă poate fi analizată ca un studiu a persoanelor care se află într-o situație dificilă, iar accentul

⁴² Citatul original:

Ali nije mogao naći ništa što bi utažilo njegovu glad, posvuda bijaše prazno, ni listića ni travčice da nađeš. Tada je počeo noktima kopati zemlju, pronalazeći korijenje i crve koje je gutao. I od tog oranja po mrzloj zemlji, ruke su mu se raskrvarile. Tada je iz vlastitih ruku pio žedno vlastitu krv a na vlastitim prstima obliživao vlastito meso.

⁴³ Citatul original:

Seljaci joj se podsmjehivaše zbog toga, ali kad zatrudni poslije nekoliko mjeseci, požuriše je potjerati iz sela.

este pus pe conflictul dintre natura omenească și animală, pe conflictul dintre rațiune și instinct, sau ca o critică a superstiției, împreună cu o lecție despre condamnarea persoanei care este diferită. În final, rolul tânărului nu a fost stabilit, iar cititorului i se lasă posibilitatea de a decide cum va interpreta opera.

8. Borislav Pekić, *Cum să calmăm vampirul*

În comparație cu opera anterioară, romanul lui Pekić are un context cu mult mai bine definit, rolurile definite de victimă și vinovat, iar vampirul are semnificație pur negativă. Dar înainte de analiza, trebuie să spunem câteva cuvinte despre conținutul romanului și structura acestuia. Este scris în formă epistolară, compus din 26 scrisori, împreună cu o anexă cu adnotări, informații despre Konrad, dar și conține unele evenimente după ultima scrisoare.

Dat fiind faptul că romanul este construit din scrisori și anexe, acesta se poate compara cu textul romanului *Dracula*. În perioada lui Stoker forma epistolară era un model obișnuit de scriere a povestirilor, în acest mod se crea senzația de autenticitate, de parcă evenimentele din povestire sunt adevărate. În cazul romanului lui Stoker, această senzație se pierde în momentul descrierii evenimentelor periculoase deoarece naratorul era prezent în acel moment, chiar poate el însuși se afla în pericol. Astfel dispare sentimentul de tensiune și frică puternică deoarece naratorul descrie un eveniment care a trecut deja, respectiv care nu mai este periculos. În plus există prea multe detalii, naratorul nu le-a putut memoriza pe toate. O altă problemă sunt personajele, deoarece fiecare personaj are perspectiva sa, proveniența sa și nivelul său de educație, dar modul de a scrie nu se schimbă niciodată.

Această problemă nu există în romanul lui Pekić, în primul rând pentru că textul nu este construit ca o povestire groaznică, ci mai degrabă ca un studiu al naturii umane. Intenția scenelor descrise nu este de a provoca frica, ci de a prezenta cititorului caracteristicile și sentimentele personajelor. În plus, în roman este dominantă perspectiva personajului principal, bărbatului numit Konrad Rutkowski, profesor de istorie. El reprezintă intelectualitatea deoarece are cunoștințe despre diverse științe sociale cum ar fi antropologia, psihologia, sociologia, istoria și vorbește câteva limbi. Astfel se explică modul detaliat în care acesta scrie scrisorile sale deoarece este un povestitor credibil. Cât despre adnotări, acestea nu numai dau informații, ci fac parte integrantă din roman, ceea ce dă o senzație de autentic.

Aici trebuie spuse câteva cuvinte despre subiectul romanului. Acțiunea are loc într-un oraș menționat doar cu litera D. Se află lângă mare, undeva pe teritoriul sud-slav, se presupune că ar putea fi orașul Dubrovnik. Dar mai important decât locul acțiunii este timpul acțiunii, mai exact două perioade: perioada celui de-al Doilea Război Mondial și douăzeci de ani mai târziu. Chiar dacă este vorba de același loc, Konrad a remarcat că acesta s-a schimbat foarte mult deoarece l-a vizitat în ambele perioade. În timpul războiului, Konrad a lucrat pentru Gestapo și acest fapt este ironic deoarece el nu a sprijinit niciodată politica nazistă. Pe de altă parte, a făcut numeroase lucruri rele și revenirea lui în același oraș influențează mult asupra stării psihologice ai personajului.

Din descriere, se poate vedea că romanul nu este o povestire clasică despre vampiri și că vampirul apare ca metaforă. Există analize și interpretări numeroase în care se discută despre semnificația acestuia în roman. Majoritatea cercetărilor sunt

de acord cu faptul că vampirul este asociat cu nazismul și ideologia în general. Astfel, Ana Radin în cartea sa concludă că în roman există două tipuri de vampir: cel colectiv, reprezentat prin ideologie și unul individual, reprezentat prin Konrad, analizând relația dintre cele două tipuri⁴⁴. Nazismul este asociat cu vampirul pentru că are caracteristici similare: acesta reprezintă distrugere, moarte, nenorocire, aduce război. În filmele și cărțile despre naziști, aceștia sunt deseori dezumanizați, au caracteristici anormale, diavolești, fiind astfel separați de restul umanității⁴⁵. De aceea nu este surprinzător faptul că aceștia sunt identificați cu vampirii. Care este totuși legătura cu Konrad?

El se luptă contra politicii nazismului, reprezintă o persoană intelectuală, apreciază viața umană, dar în acest timp se supune ordinelor care încalcă valorile umane. Astfel, el devine exemplul persoanei care s-a transformat în vampir, influențat de nazism și joacă rolul de chinuitor. În roman, colonelul Steibecher reprezintă ideologia nazismului și relația acestuia cu Konrad poate fi comparată cu relația vampirului față de victimă. În majoritatea operelor literare despre vampiri, scopul vampirului este transformarea victimei în vampir.

Dar în romanul lui Pekić, Konrad nu este conștient de transformarea sa deoarece perioada de război a fost o perioadă traumatică pentru el, de aceea a încercat să îngroape toate amintirile despre perioada respectivă. Apoi a revenit în același loc și a început să își amintească de evenimentele trecute, astfel a realizat că este de fapt un criminal și ajunge la concluzia că nu este diferit de Steinbecher. Din acest punct de vedere, vampirul nu reprezintă doar nazismul și pe Konrad, ci și umanitatea în general.

Ideologia devine o idee umană, nu viceversa, la fel ca și faptul că vampirul în trecut a fost inventat de popor, ceea ce indică că umanitatea este responsabilă pentru suferințele proprii. În povestirile populare vampirul era un factor exterior, aici este vorba de un dușman interior. Konrad este în același timp și chinuit deoarece nu își poate ierta crimele efectuate, dar și chinuitor din cauză că se chinuie cu amintirile din trecut, pe care nu le mai poate schimba. Astfel, vampirul nu este separat de oameni, mai curând este o parte esențială a identității acestuia.

Din nou apare dualitatea, caracteristică frecventă a vampirului. Mai mult decât atât, în opera lui Pekić, aceasta domină textul întreg, cu motivele următoare: vampir-victimă, chinuitor-chinuit, colectiv-persoană individuală, ideologie-persoană intelectuală, acțiunile lui Konrad-sentimentele acestuia, vampirul folcloric (exterior)-vampirul actual (interior) etc. Pe lângă motivul dualității, în roman apare și motivul sosiei, despre care vom vorbi mai târziu. În povestirile folclorice, dualitatea este foarte clară, există diferențe clare între bine și rău. Personajele negative sunt vampirul, vârcolacul, demonul, vrăjitoarea și alte ființe rele, iar binele este reprezentat prin persoana umană, religie, viață, lumea fizică etc. Aceste personaje nu se împletesc niciodată, sunt separate mereu, binele se luptă cu răul, iar în romane sunt prezente atât caracteristicile pozitive, cât și cele negative a unui personaj, Konrad fiind unul dintre cele mai bune exemple.

⁴⁴ Radin, A., *Motiv vampira u mitu i književnosti, Vampir u srpskoj prozi XIX veka*, Izdavačko poduzeće Prosveta g.g. Beograd, 1996., pag. 160-167

⁴⁵ Un exemplu ar fi filmele *Blood Creek*, sau *Captain America: The First Avenger*, precum și serialul *Supernatural*, din episoadele: *Everybody Hates Hitler* și *The Vessel*

Dualitatea sa creează un sens de străinătate, acesta fiind asociat cu vampirul ca ființă despărțită între viață și moarte, între lumea fizică și spirituală. Comportamentul acestuia nu îl definește nici ca chinuit și nici ca chinuitor; acest motiv rămâne nelămurit, fapt pentru care soția și oamenii care îl înconjoară se îndepărtează de el. Să ne reamintim că vampirul folcloric era mereu străin, o persoană necunoscută, o ființă supranaturală, ceva ce nu este uman. Din această cauză el este despărțit de oameni, dar aici izolarea începe din interior, din omul nehotărât. De aici începe conflictul: de aceea îi este cu atât mai greu de luptat cu sine însuși. Nici nu mai este important ce părere are soția sau fratele despre personaj, nici chiar cititorul, ci doar faptul în ce mod acesta se vede pe sine însuși pentru faptele din timpul războiului.

Vorbind despre analiza vampirului ca simbol al naturii umane, este fascinat că nazismul din acest roman are o funcție similară cu funcția lui Nadjene în povestirea *Vampirul*. Chiar dacă nazismul este prezentat negativ din cauza ideologiei prin care oamenii sunt împărțiți în două categorii: una superioară și una inferioară, în acest roman nazismul este folosit pentru a arăta rolul negativ a lui Konrad pentru faptele făcute. Colonelul Steinbecher este un personaj negativ, dar faptele sale rezultă din convingerile sale, pe de altă parte Konrad este personajul care nu susține această ideologie, dar totuși respectă regulile acesteia, ceea ce îl face și mai negativ decât colonelul Steinbecher.

Relația lor este foarte interesantă și, după cum am spus anterior, ne amintește de relația dintre vampir și victimă. Steinbecher îl forțează pe Konrad să facă lucruri în favoarea ideii nazismului. Mai mult decât atât, într-o scrisoare cumnatului său, Konrad spune că colonelul are o influență enormă, că poate să convingă că un sat întreg conspiră împotriva nazismului. Din aceste informații putem vedea ce amprentă imensă a lăsat colonelul asupra personajului principal, care în mod simbolic începe a se transforma în vampir. În povestirile clasice despre vampiri, acesta epuizează victima puțin câte puțin, este un proces care durează de ceva timp și se termină cu transformarea personajului în vampir. Un element similar are loc în acest roman, mai ales dacă luăm în considerare denumirea romanului, deoarece Konrad nu poate să uite trecutul, ceea ce îl reprezintă simbolic ca vampir. Cu privire la dualitatea din roman, se poate spune că Steinbecher e o metaforă a vampirului, cea exterioară, în timp ce Konrad simbolizează vampirul interior.

Colonelul este diferit de personajul principal, acesta reprezintă o forță mai mare decât abilitățile lui Konrad. Relația între cele două personaje este similară cu relația dintre Ruthven și Aubrey sau dintre Erich și sosia lui. În ambele exemple, chinuitorul este responsabil de sfârșitul tragic al victimei: în cazul lui Ruthven este vorba de responsabilitate directă, iar în cazul lui Erich este vorba de o influență indirectă. În romanul lui Pekić, relația dintre Konrad și colonel este similară cu cea a personajelor lui Poljanov, dar diferența constă în faptul că Erich și sosia au o relație interconectabilă, ceea ce se poate interpreta ca relația dintre persoană și demon sau dintre persoană și subconștient. În romanul lui Pekić, dimpotrivă, Steinbecher nu este o parte componentă a lui Konrad, aceștia sunt separați fizic, Konrad este doar influențat de Steinbecher. Astfel, se poate ajunge la concluzia că Konrad este singurul responsabil pentru acțiunile sale.

Un alt motiv din cauza căruia colonelul poate reprezenta vampirul exterior sunt elementele folclorice utilizate pentru descrierea personajului: acesta este reprezentat doar ca și chinuitor. În plus, numele lui amintește de personajele arhetipice. Acest

cuvânt semnifică spărgător de piatră⁴⁶, nume care spune multe despre caracterul acestuia și se accentuează rolul acestuia ca reprezentat al nazismului, în alte cuvinte, al vampirului.

După cum am menționat anterior, în roman se accentuează dualitatea, ceea ce se vede prin contrastul dintre vampirul exterior și interior. Unde este atunci victima? În analiza anterioară am spus că Konrad este vampir și victimă în același timp. Cu toate acestea, în roman mai apare un personaj, Adam Trpković, care este o victimă exterioară. Ca și în cazul colonelului, numele de familie îi determină rolul: verbul *trpiti* înseamnă a îndura. Este vorba de un personaj pasiv, care a fost prins și înrobît de italieni, iar după plecarea lor acesta devine prizonierul nemților. Evenimentele nefericite care prin care a trecut sunt înafara controlului său deoarece sunt elemente exterioare. Konrad are probleme cu sine însuși, el singur își cauzează durere.

Pe de altă parte, Adam este un exemplu de victimă adevărată. Niciodată nu încearcă să se apere, și nici nu încearcă să schimbe situația. Relația lui cu Konrad este una interesantă din cauza că în relația cu Steinbecher, Konrad este victimă, dar în situația cu Adam, el devine vampir, chinuitor. Personajele colonelului și al lui Adam sunt reduse la figuri simplificate, care reprezintă personaje folclorice. Dar aceștia nu reprezintă motivul binelui sau răului, astfel cum sunt reprezentate personajele în povestirile populare. Astfel, simplificarea personajelor secundare ajută la expunerea complexității personajului principal. Konrad se luptă cu identitatea sa personală deoarece are frică să nu se descopere adevărul despre faptele sale.

În acest context trebuie analizați aspectul sosiei, motiv semnificativ în roman și decizia lui Konrad de a fi chinuitor, nu chinuit. În roman apar două forme de sosie: Adam și sculptura sa. Prin intermediul sculpturii, Adam este reprezentat ca erou național, martirul celui de-al Doilea Război Mondial. Acest fapt este ironic pentru că Adam nu a luptat niciodată cu Konrad, ci era o victimă pasivă. Din această cauză sculptura lui Adam poate fi interpretată ca o formă de sosie, este vorba de o copie rea. Konrad își creează o imagine diferită de personalitatea reală a lui Adam, ceea ce poate fi văzut prin lipsa umbrelei negre deoarece Adam niciodată nu a renunțat la umbrela sa neagră.

Dar sculptura lui Adam nu este atât de importantă ca halucinația lui Konrad. În contrast cu sculptura, vedenia lui Adam amintește mai mult de vampir. Prima dată apare după ceremonia organizată în onoarea lui Adam. Atunci Konrad remarcă imediat că Adam este complet diferit de acela pe care l-a cunoscut. Similaritățile cu vampirul din folclor și din literatură sunt evidente deoarece Adam care apare cu douăzeci de ani mai târziu după moartea originalului, vorbește altfel, Konrad observă că acesta se exprimă în mod mai educat etc. Imediat el află că halucinația are forma fizică a persoanei lui Adam, dar comportamentul este al lui Steinbecher. Acest moment este semnificativ deoarece se face legătura cu motivul transformării decedatului după reîntoarcerea la viață. De astfel, vedenia apare în imaginația lui Konrad deoarece acesta se simte responsabil pentru moartea lui Adam. Cu alte cuvinte, vampirul se întoarce în viață pentru a pedepsi asasinul.

Mai mult, dacă privim la Steinbecher și la Adam ca la o singură formă, îi putem asocia cu povestirea despre vampirul care se transformă în tânăr. Acest comportament poate fi interpretat ca un indiciu despre rolul lui Konrad: halucinația a luat forma

⁴⁶ Radin, A., *Motiv vampira u mitu i književnosti, Vampir u srpskoj prozi XIX veka*, Izdavačko poduzeće Prosveta g.g. Beograd, 1996., pag. 162

victimei iar acest lucru arată starea lui Konrad ca chinuitor care se ascunde în spatele convingerii că acesta este de fapt victimă. Exact ca și în cazul colonelului și a lui Adam, iluzia ajută la descrierea personajului principal care arată din ce în ce mai mult ca un vampir adevărat.

În ceea ce privește umbrela neagră, ea este obiectul care conține cele mai multe motive folclorice. De fapt, umbrela conține elementele vampirului clasic și ale celui tradițional. Elementele tradiționale pot fi percepute prin faptul că umbrela aduce doar nenorocire pentru Adam: acesta a fost arestat, fiul lui s-a înecat etc. Mai mult, umbrela ne amintește de obiectele care au caracteristică de vampir, cum ar fi fructele și legumele care se transformă în vampir. Cât despre elementele vampirului literar, acestea sunt prezentate atunci când Adam posedă această umbrelă în prima perioadă, acest obiect fiind neobișnuit.

Când cititorul face cunoștință cu Adam, scriitorul nici măcar nu subliniază cât de importantă este umbrela pentru Adam. Totuși, el indică că ceva este ciudat:

Da, omul era calm. Nu se opunea. Dar ținea tot timpul umbrela în mână.

A examinat-o colonelul?

A examinat-o. Nu a văzut nimic suspect, și nici acesta nu i-a spus nimic deosebit.

(...)

La întrebarea de ce nu a plecat din temniță singur, acesta a răspuns că nu era posibil deoarece grila principală care separă subsolul cu temnițe de celelalte camere era închis. Răspunsul a fost satisfăcător. În general, totul era satisfăcător. În afară de umbrela aceea.⁴⁷ (Pekić 2002 : 92-93)

Din acest citat vedem cât de importantă este acea umbrelă, astfel scriitorul anunță că nu este vorba de un obiect obișnuit. Umbrela nu se menționează într-o bună parte a cărții, dar Konrad imediat știe că ceva nu este în regulă. Acest sentiment poate fi asociat cu senzația din povestirile clasice cu vampiri când scriitorul nu subliniază anomalia fizică a vampirului, dar totuși personajul are impresia că ceva este altfel. În acest caz este prezent același motiv, numai că în loc de vampir apare umbrela.

În continuare, scriitorul pune accentul pe proprietarul umbrelei și pe relația dintre Konrad și Adam ca fiind una dintre vampir și victimă, după cum am mai menționat anterior. Chiar dacă umbrela este mereu prezentă la Adam, la început nu se pune accentul pe ea. Doar în scrisoarea a 14-a se revelează că acest obiect este ciudat, mai bine spus - diabolic. În acea scrisoare Konrad îi povestește cumnatului său că a vorbit anterior cu soția lui Adam și că aceasta i-a povestit cum a găsit Adam umbrela. Era timp de furtună, Adam mergea acasă și s-a rătăcit. A mers pe jos ceva timp până când

⁴⁷ Citatul original:

Da, čovjek je bio pribran. Nije se opirao. Ali kišobran iz ruku nije ispuštao.

Je li narednik pregledao kišobran?

Pregledao ga je. Ništa sumnjivo nije ustanovio. Niti mu je čovjek nešto naročito rekao.

(...)

Na pitanje zašto sam nije zatvor napustio, kazao je da mu to nije bilo moguće, jer je glavna rešetka koja razdvaja podrum sa čelijama od islednih odeljenja bila zaključana. Odgovor je bio zadovoljavajući. I sve je uopšte bilo zadovoljavajuće.

Osim, dabome, onog kišobrana.

a văzut o umbrelă care era sprijinită de un stejar în mijlocul pădurii. Deoarece ploua, Adam a luat umbrela și de atunci aceasta aduce doar nenorociri.

Povestirea conține foarte multe elemente din folclor cum ar fi atmosfera misterioasă și ciudată. Desigur, Konrad a respins autenticitatea povestirii deoarece a ajuns la concluzia că unele lucruri nu corespund cu informațiile despre acea zi când Adam a găsit umbrela. Adam spunea că era furtună, dar Konrad a aflat că nu plouase, ci era o noapte senină. Mai mult, împrejurul orașului nu existau păduri, iar stejarul nu creștea pe acel teritoriu. În plus, Konrad a găsit unele neregularități cu privire la distanță: Adam revenea acasă de la un prieten care locuia la jumătate de kilometru de la casa sa iar el spune că a mers ore în șir.

Aceste motive, împreună cu caracteristicile vampirului folcloric și celui literar, arată că umbrela are o aparență diabolică și provoacă doar nenorociri. La finalul romanului acesta este responsabilă de moartea lui Adam, dar și de moartea lui Konrad. Din cauza motivelor folclorice umbrela reprezintă vampirul folcloric, iar Steinbecher reprezintă vampirul exterior. Din nou apare dualitatea deoarece Adam este victimă a doi vampiri, a lui Konrad și a umbrelei, a vampirului modern și celui folcloric. Chiar dacă este vorba de un obiect, cititorul are impresia că aceasta este o persoană din cauza modului cum este tratată de celelalte personaje. Această constatare este evidentă atunci când soția lui Adam se interesează mai mult de umbrelă decât de soțul ei.

Luând în considerare faptul că Konrad reprezintă intelectualitatea, acesta nu crede la început în forța diabolică a obiectului, fapt care ne amintește de relația dintre Occident și Orient despre care am vorbit deja. Diferența dintre perspectiva balcanică și cea occidentală asupra vampirului constă în faptul că personajele din cultura balcanică, chiar dacă cred sau nu în aparența lui, știu cum să se protejeze de vampiri. Pe de altă parte, personajele ca Konrad nu știu nimic despre vampiri. Am avut deja un exemplu cu Egor în relația cu Christina și Harker în relația cu Dracula. În comparație cu Harker, Egor este sigur de prezența Christinei. Mai mult, acesta știe cum trebuie să se apere de ea.

În ceea ce privește relația lui Adam cu umbrela din perspectiva relației dintre victimă și vampir. Konrad îl atacă direct pe Adam, iar umbrela – în mod indirect. În acest sens, privim la umbrelă ca la un personaj, iar Adam devine obiect. Această schimbare de roluri se vede cel mai bine înainte de execuția lui Adam:

*Adam și umbrela sa excretează. În ultima vreme, umbrela este uimitor de grijulie față de proprietarul său. Nu îi pune piedici. De parcă ar fi mort. De parcă și-a terminat misiunea cu privire la Adam și așteaptă pe altcineva să o ia. Apoi Adam este dus la culcare. M-au anunțat că a adormit imediat, când capul i-a atins perna. Doarme din picioare. De parcă nu-i pasă de nimic.*⁴⁸ (Pekić 2002 : 208)

Acest text anunță moartea lui Adam, umbrela și-a făcut misiunea, și-a epuizat complet victima, iar acum a venit timpul să-și schimbe proprietarul. Conotația cu vampirul este atât de evidentă, deoarece în momentul execuției umbrela se deschide și

⁴⁸ Citatul original:

Adam i kišobran da ekskretiraju. Kišobran je u poslednje vreme čudesno obziran prema delovođi. Ne sapliće ga. Kao da je mrtav. Kao da je svoj posao što se tiče Adama završio, te čeka da ga neko drugi preuzme. Adama zatim vode na spavanje. Obaveštavaju me da zaspi čim glavom dotakne jastuk. Spava još u hodu. Toga kao da za nizašta nije briga.

îl ridică pe Adam în aer. Această scenă este atât de nereală încât chiar colonelul rămâne uimit. Este vorba de o scenă care se întâmplă în realitatea povestirii, dar în același timp - ceva ireal, ceea ce cauzează șoc și frică. Ne amintește de dispariția lui Jure Grando din romanul lui Perić deoarece subiectul descris este plasat în lumea reală, iar cu apariția acestuia se deschide o lume ireală. Efectul umbrelei asupra lui Adam ne amintește de scena când Harker încearcă să fugă, văzându-l pe contele Dracula în sicriu.

Ceea ce este absurd în relația dintre umbrelă și Adam, este faptul că nimeni nu îndepărtează acest obiect de el. Scriitorul nici nu a descris părerea lui Adam despre umbrelă, nu precizează dacă umbrela este vinovată de nenorociri sau este doar un obiect obișnuit. Desigur, aceste informații lipsesc deoarece Adam este de un obiect în timp ce umbrela devine subiect, așa cum am menționat mai înainte.

Diferența dintre cele trei victime constă în faptul că Adam nu este prezentat în mod stereotipic ca victimă a genului feminin, iar motivul salvării acestuia din partea lui Konrad nu este potențat de dragoste. În exemplele lui Lucy, Silvia și Sanda, personajele masculine au o legătură emotivă cu ele, iar motivul luptei contra vampirului este dragostea. În acest caz, motivul lui Konrad de a-l salva pe Adam nu este dorința acestuia de a lupta contra ideologiei nazismului, ci de a lupta contra sa ca chinuitor. Salvarea lui Adam reprezintă pentru Konrad salvarea sa personală, iar moartea lui Adam înseamnă moartea lui Konrad ca victimă.

Arătând moartea lui Konrad ca victimă, scriitorul îl transformă în mod simbolic în vampir. În cazurile lui Lucy, Sanda și Silvia, salvarea acestora este imposibilă din cauza forțelor supranaturale care sunt cu mult mai puternice decât personajele reprezentate realistic. În exemplul morții Silviei, Zlatko nici nu a avut posibilitatea să o ajute deoarece nici nu avea idee despre starea ei până când nu a devenit prea târziu. Aici Konrad are posibilitatea să-l salveze pe Adam, dar acesta nu reușește din cauza conflictului interior. Acesta încearcă să facă ceva doar în momentul execuției, dar în retrospecție ajunge la concluzia că este prea târziu.

Cu privire la umbrelă, scriitorul nu a precizat niciodată dacă este vorba de un obiect fantastic sau nu. Este adevărat că la finalul romanului Konrad crede că acest obiect are forță diavolească, dar trebuie să ținem cont de faptul că în acel moment Konrad deja halucina și nu mai era în stare să funcționeze rațional din cauza amintirilor care l-au copleșit. În final, Konrad devine un povestitor nestabil, de aceea nu mai este sigur dacă umbrela este un tip de vampir sau nu. Motivul umbrelei este tratat în același mod ca și vampirul folcloric: este un obiect rău și blestemat, atât timp cât cineva crede în el. Aici umbrela este un obiect care este prezent doar atunci când se întâmplă lucruri rele. Chiar și în momentul morții lui Adam, acest eveniment se poate interpreta ca o coincidență, deoarece umbrela este un obiect și nu o persoană. În concluzie, umbrela, ca și vampirul din folclor, devine periculos doar atunci când cineva crede în el.

În afară de rolul de vampir, umbrela reprezintă metaforic și o armă, prin urmare, avem din nou motivul dualității. În comparație cu Adam, ea este un vampir, dar în cazul lui Konrad, ea devine o armă împotriva vampirilor⁴⁹. Acest lucru poate fi văzut în rolul jucat la moartea lui Konrad: personajul principal a avut un accident rutier, în timpul căruia, umbrela l-a lovit în stomac, provocându-i moartea. Trebuie de remarcat

⁴⁹ Radin, A., *Motiv vampira u mitu i književnosti, Vampir u srpskoj prozi XIX veka*, Izdavačko poduzeće Prosveta g.g. Beograd, 1996., pag. 161

faptul că moartea lui Konrad a avut loc atunci când acesta s-a identificat ca chinuitor. Până în acel moment, umbrela era prezentată doar ca o iluzie, o halucinație. Prin urmare, atunci când a acceptat rolul său de vampir, umbrela l-a ucis.

În ceea ce privește relația dintre străinii de teritoriul balcanic deoarece majoritatea personajelor în roman erau nemți. Umbrela are semnificație de vampir folcloric, astfel acesta reprezintă lumea fantastică, străină în comparație cu Konrad care reprezintă lumea reală. Această semnificație ne amintește de efectul peninsulei balcanice asupra străinilor în trecut. În exemplul lui Harker și Konrad, vizita teritoriilor balcanice a fost una negativă, dar din motive diferite. În cazul lui Harker, trauma se manifestă prin faptul că acesta a ajuns într-o țară unde regulile din țara sa nu funcționau. Transilvania este doar o iluzie de realității, o copie rea a civilizației sale. Dar în exemplul lui Konrad, sentimentul negativ și sfârșitul tragic sunt stimulate de amintirile lui din trecut împletite cu prezentul. Acesta se află din nou în același oraș unde fusese cu 20 de ani în urmă în calitate de chinuitor. Oriunde privește, își amintește de momentele din trecut, o perioadă pe care ar dori să o uite. Revenirea în locul unde fusese chinuitor îi cauzează lupta internă dintre prezent și trecut.

În concluzie, în acest roman accentul este pus mai mult pe semnificația vampirului decât pe forma lui fizică ca personaj. Vedem că vampirul se poate interpreta ca ideologie, dar și ca persoană umană, cum ar fi exemplul personajului principal, Konrad Rutkovski, care era contra nazismului, dar în timpul războiului a făcut parte din Gestapo. Există și alte caracteristici și motive care pot fi asociate cu vampirul, cum ar fi străinătatea, singurătatea, care sunt vizibile din relația lui Konrad cu soția sa, dar și cu alți oameni. Este fascinat faptul că acesta reprezintă vampirul și victima în același timp, ceea ce poate fi înțeles din starea sa interioară. Mai întâi, nesiguranța sa se manifestă față de colonelul Steinbecher, care reprezintă nazismul sau vampirul exterior. El reprezintă un fenomen exterior, nu face parte din personalitatea lui Konrad, ci îl influențează doar în relația cu serviciul și teme filozofice. În contrast cu el, mai există personajul lui Adam, care reprezintă victima. Atât colonelul, cât și Adam ne amintește de personajele din poveștile populare, numele lor indică cititorului despre ce personaj este vorba, simplitatea lor ajută în descrierea arhetipică a personajului principal. În afară de vampir ca metaforă, în acest text domină și motivul dualității cum ar fi: chinuitor-chinuit, prezent-trecut și sosie. Un alt motiv este vampirul, care este reprezentat prin umbrelă, obiect care conține cele mai multe elemente folclorice. În comparație cu Konrad, umbrela devine armă. Utilizând caracteristica dualității, Pekić a reușit să prezinte caracteristica cea mai principală a vampirului - este o ființă pe care niciodată nu o cunoști bine. În trecut dualitatea era reprezentată prin diferența dintre moarte și viață, iar în acest roman scriitorul se joacă cu ideea de dușman interior, care este în același timp și victimă. Astfel, vampirul nu este îndepărtat de om, ci face parte semnificativă din identitatea lui.

Acum am ajuns la ultima operă, romanul pe care Crâznic l-a definit ca pe o operă clasică de groază în care vampirul se desparte din nou de om. Dar întrebarea este următoare: este oare acest vampir similar celui din folclor sau celui literar? Se pot oare vedea influențele folclorului român sau scriitorul a inventat un tip nou de vampiri?

9. Oliviu Crâznic, ... și la sfârșit a mai rămas coșmarul

Această carte este scrisă în stil gotic din perspectiva unui nobil francez, Arthur de Seragens. Este compusă din 57 de capitole care sunt împărțite în cinci părți, ce trimit la actele din opera dramatică. Într-un castel se celebrează căsătoria a două persoane nobile. Imediat după căsătorie apare ciurma. Izolați de lumea exterioară, oaspeții încep să moară, dar unii oameni observă că nu doar ciurma este cauza morții, ci că se întâmplă ceva supranatural. Nobilul francez împreună cu prietenul său, viconte de Vincennes încearcă să descopere cine sau ce este cauza.

Crâznic a ales motivul vampirului pentru că a dorit în primul rând să arate că vampirul este simbolul fricii. Astăzi există interpretări numeroase ale vampirului, dar în ultimul timp cel mai popular tip este tânărul frumos care se îndrăgostește de o fată muritoare. Crâznic a dorit reînnoirea vampirului periculos, a monstrului neuman⁵⁰. A găsit inspirație în povestirile populare, în folclor și în miturile antice. Dar cu mult mai mult acesta a fost influențat de documentele medievale pentru că lumea trăia în "întuneric"; persista frica de supranatural, Biserica ca instituție și religia avea o influență cu mult mai mare asupra societății decât astăzi.

Fiind inspirat de documentele medievale, scriitorul a descris personajele, locurile și obiectele din roman. Scriitorul însăși scrie că nici un personaj nu este real, unele sunt inspirate de persoane istorice. Este interesant faptul că acesta s-a inspirat din documente existente deoarece fiecare parte începe cu un citat inventat de autor, dar, deoarece acesta a indicat sursa, se creează impresia că acesta a copiat textul.

Un alt exemplu de personaj este Conrad Lorenz, satanist, lunatic și ucigaș, care nu este prezent fizic, dar activitățile sale, precum și cartea sa sunt menționate de câteva ori în roman, fiind utilizată ca modalitate de indicare a persoanelor negative. Există și personalități istorice care l-au inspirat pe scriitor ca Elizabetha Bathory⁵¹, Giles de Rais⁵², Cosimo Ruggieri⁵³ și nobila de Planissoles⁵⁴.

În afară de documente istorice, Crâznic a fost inspirat și de scriitori ca E. A. Poe și H. P. Lovecraft. De exemplu, descrierile omorurilor sunt brutale, groțesti, creează un sentiment de groază și dezgust. Dar trebuie să menționăm că și în povestirile populare uciderea este de asemenea brutală.

Dat fiind faptul că romanul este scris în stil gotic, predomină culori închise, cu fundaluri dubioase și personaje necurate. Un exemplu poate fi văzut deja în primul capitol. Deși romanul începe cu o invitație pentru nuntă, un eveniment care este de obicei fericit și se așteaptă cu nerăbdare, de la bun început există indicii că se va întâmpla o tragedie:

La dracu', chiar n-aveam de ce să refuz. O schimbare de aer o să-mi facă bine.

⁵⁰ Crâznic, O., ... și la sfârșit a mai rămas coșmarul, Editura Vremea, București, 2010, pag. 296

⁵¹ E. Bathory a fost o contesă maghiară din secolul al 16-lea. Ea este cunoscută pentru faptul că se scălda în sânge de virgine pentru a-și păstra tinerețea

⁵² Giles de Rais, baron francez din secolul al 15-lea, acuzat de uciderea copiilor, vrăjitorie și satanism

⁵³ Cosimo Ruggieri a fost consilierul reginei franceze Caterina de Medici. A fost astrolog și magician, dar se ocupa și cu necromanția

⁵⁴ Nobila de Planissoles era o adeptă a catarismului, o doctrină religioasă cu elemente dualiste creștine și eretice, similară cu mișcarea bogomilă din țările sud-slave. În 1320 a fost arestată de Inchiziție

Desigur, adevărul era că de fapt aveam motive destule. În primul rând, invitația era suspectă. Modul în care fusese scrisă - sugerând o mult mai mare apropiere între mine și marchiză decât existase vreodată - părea să indice că ar trebui să joc un rol. Apoi, din câte știam eu, reputația marchizei nu era chiar fără de pată. La nivelul de zvon, se vorbea despre o relație incestuoasă cu fratele ei, care apoi se sinucisese. Și nu era singurul lucru neplăcut auzit despre ea. (Crâznic 2010 : 9)

Din citat se vede că motivul invitației este ciudat, mai bine spus sinistru, că se prezic întâmplări groaznice. Se accentuează și niște zvonuri despre marchiza Josephine de Lauras.

În afară de atmosferă, trebuie să menționeze locul și timpul acțiunii. Nunta a avut loc în castelul Nuit-aux-Bois, cunoscut sub denumirea de Castelul Ultimelor Turnuri. Denumirea castelului a fost schimbată deoarece în trecut aici s-au practicat ritualuri sataniste și s-au făcut omoruri. Deci, de la bun început, acțiunea are loc într-un loc rău, necurat și aici vedem legătura cu prezența vampirului deoarece se credea că vampirii se află în locurile unde cineva a fost ucis sau se făceau vrăji.

Denumirea și fundalul negativ al castelului creează o senzație de oroare. În plus, castelul este înconjurat de păduri și munți, iar satele sunt mici și izolate de civilizație. În timpul călătoriei, Arthur a remarcat că erau puține sate, sate mici, fără biserici sau capele și alte elemente care insinuează că se va întâmpla ceva rău în viitor. Deci, de ce Arthur nu a plecat din castel când a auzit despre locație? Motivul este, iarăși, mentalitatea occidentală. Personajul nu știa nimic despre semne rele, nu știa că în afară de lumea reală poate să existe ceva diabolic și îngrozitor. Din nou este prezent conflictul dintre Occident și Orient, dar, de data aceasta, conflictul este mai puternic.

Dar alegerea Franței pentru desfășurarea povestirii este interesantă din punct de vedere structural: întrucât România este considerată țara vampirilor, cititorul crede, în mod automat, că există o legătură cu acea țară. Această legătură cu Orientul nu este atât de evidentă deoarece timpul acțiunii are loc în perioada când țările balcanice erau sub domnia Imperiului Otoman, astfel fiind izolate de Europa.

Timpul acțiunii nu este clar definit, cu toate că scriitorul a spus că a fost inspirat de Evul Mediu, comportamentul personajelor și celelalte elemente confirmă că este vorba de o perioadă în care modul de gândire a personajelor este foarte dezvoltat, deoarece acestea discută despre teme filozofice, sunt precauți atunci când vorbesc de Biserică și nu susțin activitățile Inchiziției. Un alt exemplu este doctorul Perrigord și invențiile lui, care îl amintește de Leonardo da Vinci⁵⁵.

Prin urmare, timpul neclar definit al acțiunii ajută la crearea atmosferei și a tensiunii. Personajele nu știu ce se întâmplă de fapt și apare acel sentiment de frică și oroare la prima întâlnire cu vampirul, deoarece personajele nu au informații despre el, nici nu s-au așteptat că există o astfel de creatură.

Cu privire la termenul vampir din acest roman, Crâznic folosește doi termeni: nelapsi și Nosephoros⁵⁶, iar mai târziu vom vorbi despre diferența dintre ei. Aici vom menționa doar că Nosephoros, ca vampir principal, este mai groaznic decât de vampirul din povestirile populare pentru că s-a unit mai mult cu demonul. Trebuie

⁵⁵ În postfață Crâznic a scris că da Vinci a fost o inspirație pentru Perrigord, împreună cu invențiile lui

⁵⁶ Crâznic a scris că termenul nelapsi a fost preluat din cultura slovacă - este o vorba despre o subspecie a lui upira, în timp ce termenul nosephoros provine din termenul nosferatu, care este derivat din termenul transilvănean necuratul

spus că atunci când vorbim despre demon, se are în vedere o creatură din afara lumii materiale. Demonul se află în alte dimensiuni, iar scopul acestuia este de a sosi pentru a influența asupra umanității. El este separat de oameni, nu are legătură cu ei. Prin urmare, Nosephoros este separat complet de oameni. Vampirul este conectat cu oamenii pentru că a fost anterior o persoană umană, dar Nosephoros este o ființă demonică, niciodată nu a fost om. Acesta doar apare în forma umană pentru a atrage cât mai mulți oameni în Iad. Anume pentru această asociație cu demonul, vampirul din romanul lui Crâznic este în totalitate negativ.

În analiza anterioară, Konrad reprezintă vampirul din cauza înstrăinării și a dualității și, deși fiind tratate în continuare ca ceva negativ, oricum apare ideea că este vorba despre o complexitate, simbioză între moral și imoral, deoarece vampirul a fost unit cu persoana umană. Același exemplu putem găsi în nuvela lui Poljan, dar aici vampirul reprezintă doar răul și chiar și alte ființe supranaturale care sunt în totalitate negative, amenințându-l pe om. Din aceste motive, soarta acestor personaje este tragică pentru că după moarte îi așteaptă blestemul.

Și aici apare conflictul în proporții mai mari, nu doar dintre Occident și Orient, ci dintre Bine și Rău. Iar conflictul dintre Occident și Orient anunță unul mai mare. Simbolic, personajele occidentale înseamnă ordine, armonie, mod de viață uman, iar vampirii, fantomele, monștrii reprezintă barbarie, haos și moarte. Conflictul dintre rațiune și instinct nu este reprezentat doar prin lupta dintre vampir și om, ci și prin intermediul altor personaje, de exemplu cearta dintre Arthur și Vincennes după prima întâlnire a lui Arthur cu vampirul. Vincennes devine furios pe Arthur care a decis să asculte instinctul și frica, nu rațiunea și în cele din urmă a refuzat să deschidă ușa camerei sale, chiar dacă în cealaltă parte se afla "prietenul".

Este interesant faptul că chiar dacă personajele supranaturale sunt negative, personajele umane nu sunt prezentate ca ceva perfect, fiecare personaj, cu excepția vicontesei Adrianna de Valois, a făcut ceva negativ: Arthur a ucis un om, Chalais este o persoană cu tendințe violente, de Guy este inchișitor, nu preot obișnuit, ceea ce indică că probabil chinuia și ucidea alte oameni, vinovați sau nu. Atunci când numărul de morți a început să crească, iar numărul persoanelor suspicioase scădea, de Guy propune să se omoare toți suspecții deoarece fiecare este vinovat de ceva. Cu toate că motivul propunerii constă în ideea de „a face un rău mai mic pentru un bine mai mare”, cititorul de astăzi este conștient de problemele morale ale propunerii sale.

Un alt exemplu fascinant este contesa Giullianna Sellini, femeia care i-a ajutat pe Arthur și pe prietenul său, dar aceasta este vrăjitoare. Nu se explică ce vrăji face: bune sau rele. În general, vrăjile sunt considerate ceva anormal, contra naturii și în concluzie, contra umanității. Vrăjitoarea mai are și tendințe homosexuale. În roman homosexualitatea este considerată a fi la același nivel ca și vrăjile, din cauză că acțiunea are loc în trecut, adică în perioada când aceasta se considera ca ceva anormal.

După cum s-a menționat anterior, unicul personaj pozitiv este vicontesa Adrianna de Valois, dragostea lui Arthur. Ea este descrisă ca un înger, ca o ființă curată. De exemplu, când a aflat că Arthur a omorât o persoană, ea nu l-a criticat pentru fapta făcută, crezând că există un motiv pentru care Arthur a ucis. Un alt exemplu al bunătății ei este reacția sa față de execuția marchizei Josephine, pentru că doar ea a fost împotriva acestui fapt. Deoarece aceasta era prezentată atât de idealistic, cititorul simte ca nu este vorba de un personaj real, ci de o persoană sfântă. Desigur, o altă explicație ar fi că ea este prezentată din perspectiva unui personaj îndrăgostit.

În mod simbolic, ea reprezintă speranța, deoarece aparența sa îl calmează pe Arthur, îi dă putere să supraviețuiască pentru a o proteja. Sfințenia sa la finalul romanului va fi justificată în această lucrare când se va vorbi mai detaliat despre analiza Nosephorosului. Deoarece aceasta are doar 18 ani, modul ei de gândire între femeie și copil nu poate fi determinat cu siguranță. Arthur este fascinat de mai multe ori de privirea acesteia asupra vieții, iar acest fapt poate fi explicat prin lipsa de experiență.

Vorbind despre personaje, trebuie să menționăm că scriitorul mai degrabă pune accent pe titlurile nobile ale acestora, decât de numele lor, ceea ce poate fi explicat în modul următor: în primul rând, cititorului îi este mai ușor să memorizeze fiecare personaj deoarece în roman sunt în jur de 20 personaje cu nume străine. De astfel, să nu uităm că Arthur este personajul principal, dar și în același timp are rolul de cititor - când acestuia i se explică ceva, de fapt i se explică cititorului. Cititorul va memoriza mai ușor titlurile decât numele, deoarece se va concentra mai bine la acțiunea romanului.

Al doilea motiv este că romanul este povestit din perspectiva lui Arthur, care nu cunoaște oaspeții la început, cu excepția prietenului său Vincennes. Pe parcursul romanului, acesta îi cunoaște mai detaliat, începe să li se adreseze pe nume, ceea ce indică dezvoltarea relațiilor dintre ei.

A treia pricină este cea mai interesantă. Cititorul poate remarca că personajele care sunt identificate cu numele lor au o legătură mai intensă cu supranaturalul decât personajele care sunt identificate cu titlurile lor. Unica excepție era preotul Thaddeus Beaumont, care introducea prezința supranaturală cu o discuție despre natura rea și bună. În rest, toate personajele au o legătură cu misticul: Giulliana Sellini, vrăjitoarea, baronul von Walter, omul care are experiență cu vampirii, Huguet de Catlenove, vârcolacul precum și Maximillien "Max" Schwartz, Nosephorosul. De fapt de Catlenove și Schwartz au fost identificați cu titlul doar o singură dată sau de două ori, ceea ce este fascinant deoarece în trecut vampirul nu era identificat cu numele acestuia, iar în acest roman totul este invers. Chiar cu folosirea acestui mod de identificare în roman, cititorul nu poate stabili caracterul vampirului deoarece aproape fiecare personaj este suspect.

Aceasta este diferența dintre romanul *Dracula*, unde se știe de la bun început cine este cauza nenorocirilor, și romanul lui Crâznic, unde vampirul nu este cunoscut, astfel creându-se tensiunea. Mai mult, nu se poate explica legătura cu castelul, cu toate că se știe că aici s-au întâmplat lucruri rele în trecut. Dar este fascinant faptul că nici Dracula, nici Schwartz nu sunt prea des prezenți în texte. Conte Dracula este prezent la începutul romanului și din nou la final, înainte de ultima luptă. De asemenea și Schwartz, care a fost introdus la începutul romanului, iar după căsătorie este pus în planul doi, și doar la final acesta revine. În plus, Schwartz nu vorbește mult pe parcursul romanului, ci doar la final, când s-a descoperit natura lui adevărată.

Mai există un motiv interesant al vampirilor românești - ochii albaștri. Când am vorbit anterior despre caracteristicile folclorice ale acestora, am menționat că românii credeau că vampirul poate avea părul roșu și ochii albaștri. Este interesant faptul că scriitorul a decis să utilizeze acest motiv. Mai mult, culorile dominate în text sunt culorile albastră și roșie, iar culoarea albastră anunță sosirea unui eveniment rău, provocat de ființele supranaturale.

În acest context trebuie analizată diferența dintre *nelapsi* și *Nosephoros*. În primul rând, există o ierarhie dintre ei, Nosephoros este vampirul principal care creează pe vampirii nelapsi. Schwartz este un demon, ceea ce îl separă de om. De fapt, accentul se pune pe faptul că el este mai mult un demon decât vampir, spre exemplu acesta are sânge negru care indică aparența diabolică a acestuia. Un alt motiv ce semnifică prezența diavolească este căldura pe care Arthur o remarcă de câteva ori în text. Acest detaliu este interesant deoarece vampirul se consideră a fi rece, întunecat, negru, deci reprezintă moartea. Pe de altă parte, culoarea roșie reprezintă căldura și amintește de demonul. În acest roman căldura semnifică prezența Iadului în castel.

Un alt motiv prin care se prezintă natura rea a Nosephorosului este modul în care acesta se joacă cu alte personaje. Acest lucru poate fi văzut prin relația lui cu invitații la nuntă. Persoanele invitate aveau profesii diferite, care ar putea lupta ușor cu vampirul, cum ar fi preotul, soldatul, vrăjitoarea. Mai mult decât atât, Schwarz îl invită personal pe von Walter, unica persoană care are experiență cu vampirii și care a remarcat imediat prezența vampirului când oamenii au început să moară. În ciuda faptului că persoanele invitate puteau să se lupte cu vampirul, aceștia nu reușesc să se organizeze și să lupte cu forțele negative. De fapt, „bunătatea” lui Schwartz de a le da personajelor timp să se lupte cu vampirii este similară cu prima întâlnire a lui Harker și a lui Dracula. Dracula îl avertizează pe Harker că dacă intră în castel de voie bună, cu alte cuvinte, l-a avertizat că toate evenimentele traumatice care i se vor întâmpla vor fi doar responsabilitatea acestuia.

Aici avem o situație similară, primii oameni mor încet din cauza ciumei, dar cu timpul, situația devine mai rea, iar apogeul este masacrul pe care von Walter l-a anticipat:

Iese din mormânt la miezul nopții și atacă primul sat întâlnit. Atacul durează întotdeauna mai puțin de o oră și are ca rezultat un masacru. Locuitorii sunt uciși până la unul. (Crâznic 2010 :110)

Din acest citat este evident că vampirii văzuți de von Walter sunt similari cu vampirii din povestirile populare. Ei atacă imediat și repede în comparație cu atacurile din castel. Pentru aceasta există două motive funcționale. Primul motiv este practic și se referă la structura textului deoarece astfel se creează tensiunea și sensul de groază. Al doilea motiv se referă la Schwartz. Am spus anterior că acesta este demon, tocmai din aceste motive nu este prezentat prea mult, el este dușmanul principal, acesta lasă un efect puternic.

Deci, Crâznic combină elementele folclorice cu cele literare, dar Nosephorosul mai are un element suplimentar din folclor: el aduce nenorocirea în formă de ciumă. De astfel, astfel se explică motivul de ce personajele nu pleacă când descoperă existența vampirilor și a altor bestii. La început, când încă nu știau ce se întâmplă, castelul întreg a fost pus în carantină când prima persoană a murit de ciumă, iar după ce s-a aflat despre existența vampirilor, evadarea din castel a devenit imposibilă deoarece toți caii au fost uciși de la bun început când s-a aflat că unul sau doi erau bolnavi.

Cum am menționat anterior, Schwartz nu este deseori prezent în roman, cu toate că de la început se dau indicații că nimeni niciodată nu a auzit despre el. Toți oaspeții au fost invitați de mireasa sa, Josephine, cu excepția lui von Walter, dar mai târziu se descoperă că chiar și baronul nu știe nimic despre Schwartz, astfel cititorul începe să-l suspecteze. După nuntă și ciumă, acesta nu se mai menționează, la fel ca și vârcolacul

din acest roman al lui Crâznic. Huguet de Castlenove devine suspicios doar atunci când Arthur începe să suspecteze relația lui cu Adrianna.

Aici avem din nou motivul străinului: Schwartz se prezintă ca un austriac care se află în Franța, Castlenove de asemenea este un străin. Prin urmare, ambele personaje sunt înconjurate de mister. Nu avem informații suplimentare despre ei, doar unele zvonuri despre Castlenove. Dar scriitorul a lăsat cititorului să aleagă dacă dorește să creadă în ele sau nu. Părerea lui Arthur nu este obiectivă ca povestitor deoarece acesta vede vârcolacul ca rival. Cu privire la Schwartz, acesta rămâne necunoscut până la finalul romanului.

Cu privire la Huguet, chiar dacă e descris ca vârcolac, acesta poate fi asociat cu *pricoliciul*, vampir care după moarte se transformă în lup. Se considera că doar oamenii cei răi se transformă în pricolici, iar în roman se descrie că Huguet se ocupa cu vrăjile. În afară de aceasta, în roman vampirul și vârcolacul sunt două lucruri diferite.

Faptul că Castlenove a fost la început om, iar apoi vârcolac se poate interpreta ca slăbiciune umană, deși Schwartz este manifestarea Răului. Acest fapt poate fi confirmat la începutul romanului, când preotul Beaumont spune că răul este un factor exterior, ceea ce înseamnă că oamenii nu cauzează răul, ei sunt doar victimele răului. Acest lucru poate fi văzut prin faptul că fiecare personaj are un păcat, iar Schwartz în acest mod își demonstrează puterea atunci când își pune sub control restul personajelor:

Iadurile se scurgeau unul după altul, și fiecare era mai rău.

Nu-mi dădeam seama dacă sunt mort sau trăiesc, dar felul în care alunecam prin ele era mai cumplit decât toate, și m-am mirat nespus cu câtă claritate îl percepeam.

(...)

Da, fără îndoială că eram mort, așa era cel mai logic. Pe un om viu n-ar putea să îl doară atât de tare. (Crâznic 2010 : 260)

Aici, rolul Adriannei ca înger este justificat deoarece a găsit putere și rezistență suficientă de a se lupta contra influenței sale. Cum se vede din citatul de mai sus, Schwartz era o ființă diabolică, ceea ce înseamnă că uciderea lui este aproape imposibilă în contrast cu vampirul din folclor care are legătură cu moartea. În ceea ce privește interpretarea Iadului în acest roman, deoarece este asemănător cu iadul din *Infernul* lui Dante, cu diverse tipuri de cercuri. Dar acestea nu sunt descrise prea detaliat deoarece accentul este pus pe durerea lui Arthur și sentimentele de groază ale acestuia.

Pe de altă parte nelapsii, în contrast cu Nesophorosul, sunt descriși ca vampirii din povestirile populare deoarece ei sunt morți. De fapt, descrierea corpurilor lor amintește de descrierea corpului Christinei din nuvela lui Eliade. Vorbind despre nelapsii și Nosephoros, Crâznic folosește mai mult aceste termene decât termenele *strigoi* sau *vampir*, de fapt termenul strigoi este folosit doar de două sau trei ori. Pe de altă parte, autorul folosește două termene care semnifică două tipuri de vampiri: vampirul principal și supușii săi. Termenul *strigoi* este folosit doar de von Walter în descrierea vampirilor din Slovacia. Este interesant faptul că aceștia sunt similari cu vampirii din castel, doar că au ochii roșii ca Schwartz, ceea ce indică faptul că în roman există trei sau chiar mai mult tipuri de vampiri.

Un alt element de prezență diavolească sunt animalele. L-am menționat deja pe Castlenove ca vârcolac, dar în text se menționează și “animal cu coarne”. Este ciudat faptul că autorul niciodată nu spune despre ce animal este vorba: vacă, capră, berbec etc., rămâne neclar. De astfel, nimeni niciodată nu le-a văzut, chiar dacă prezența acestora se descrie cu ajutorul sunetelor:

La un moment dat, spre miezul nopții, am tresărit înfiorat, căci pe dalele de piatră ale curții se auzi un zgomot ca de copită. Și nu mai era nici un cal în Castelul Ultimelor Turnuri. (Crâznic 2010 : 104)

Apariția “animalului cu coarne” indică ceva diabolic, pentru că coarnele și copitele se asociază cu dracul. Semnificația rea a animalului se indică și cu termenului *Ha'thar*, ceea ce se traduce în roman ca Evoluție Inversă, stare în care oamenii se comportă ca animalele. În plus, nu trebuie să uităm că în Evul Mediu se credea că animalele se considerau servitorii vrăjitoarelor sau demoni în forma animală, deci, în contextul acestui roman, aceasta înseamnă că animalul are conotație de primitivism, chiar și de demonism.

În prima parte a tezei noastre am spus deja că vampirul în trecut a avut rolul de a păstara regulile în comunitate, dar Nosephorosul aici are rol de creare a haosului, ca reprezentant al răului. Vorbind despre vampirul folcloric, în text se pot vedea influențele povestirilor orale și influențele operelor clasice despre vampiri în descrierea momentelor groaznice:

M-am trezit brusc, fără să îmi dau seama, în primul moment, ce anume mă trezise. Dar nici nu prea îmi păsa. Sudoarea îmi picura din păr direct în ochi, făcându-mă să clipecesc dureros în întuneric.

Și imediat am auzit zgomotul.

Nu era deloc puternic, însă era constant. Am ascultat atent, cu toate simțurile

(...)

Îmi este foarte greu să descriu ce anume se auzea. Era ca un fel de pas greu, târșăit, ca de șchiop, ca de șchiop care cară cu el greutate. Dar în același timp auzeam clar și un clipocit, ca și cum mersul lichid, ca și cum cel ce se apropia se apropia prin noroaie. Dar nu era nici un fel de noroi pe culoarul care ducea la camera mea, și eram al naibii de sigur că venea fix încoace. (Crâznic 2010 :117-118)

Din citatul de mai sus se vede importanța creării ambientului pentru crearea tensiunii. Momentul descris este groaznic, Arthur este vulnerabil, doar s-a trezit, era dezorientat, ceea ce influențează asupra fricii sale. Mai mult decât atât, frica era intensă deoarece von Walter, unica persoană care știa ce se întâmplă, a dispărut.

Sensul groaznic este intensificat cu ajutorul sunetelor, nu cu descrierile vizuale, metodă folosită mai des în gen de groaza. Cele mai bune filme sunt acelea unde monstrul nu este reprezentat vizual, ci prin alte efecte ca jocul umbrelor, zgomotele etc, se arată prezența acestuia și lasă persoanei care privește să-și imagineze aparența lui. Scena din citatul de mai sus funcționează în același mod. Identitatea vampirului este dezvăluită doar la finalul capitolului:

- Arthur... Arthur, deschide. Trebuie să îți vorbesc.

Da, vocea lui - și totuși nu semăna deloc. Era năclăită, rea, rece, ca și cum gura îi era plină cu pământ. Poate era.

De un lucru însă puteam fi sigur. Von Walter nu îmi spusese niciodată Arthur.

Orice se afla dincolo de ușă, nu era Von Walter. Nu mai era. (Crâznic 2010 : 119)

Modul în care este descrisă scena nu reduce sentimentul de groază, cu toate că este vorba de un clișeu des folosit în acest tip de povestire. În acest roman, scriitorul a utilizat și elemente folclorice, cum ar fi ochii albaștri, dar și prin descrierea corpurilor după atacurile vampirilor:

Doctorul Perrigord fusese rupt pur și simplu în două. Poate era mai bine că se întâmplase așa. Sunt convins că nu și-ar mai fi dorit să trăiască, după ce preotul scuipase verigheta soției sale. Unul din soldați murise, la fel și unul din servitori. Membrele le fuseseră smulse și aruncate, iar intestinele scoase din burțile despicate semănau cu gheme mari de șerpi alburii, însângerați. Nici amantul Giulliannei Sellini nu avusese o soartă mai bună. Monstrul îi despicasese gura și îi azvârlise partea sus a capului pe una din mese. (Crâznic 2010 : 195)

Descrierile asociază mai mult cu genul de groază, numit *body horror*. Astfel de detalii terifiante erau prezente și în povestirile orale. De exemplu, în una din povestirile folclorice menționate anterior despre sărbătoarea la care a sosit vampirul, atunci când a realizat că fata a fugit, acesta ucide în mod grotesc toate persoanele prezente: atârână intestine de cuie, bea sângele lor, aruncă carnea și oasele sub paturi, le taie buzele și pune capurile pe fereastră. Deci, comparând descrierea cu citatul de mai sus, se pot vedea similaritățile. Mai mult decât atât, scriitorul s-a inspirat probabil din povestirile populare.

Pe lângă acesta, personajul lui Walter ne amintește de A. Pavle din Serbia care a fost menționat de câteva ori deja. Chiar dacă în prefață Crâznic nu scrie că Pavle a fost inspirația pentru personajul lui Walter, este evidentă similaritatea acestora.

Aici trebuie să spunem și despre relația vampirilor cu teritoriul balcanic. La începutul romanului cititorul nu știe nimic despre proveniența personajelor. Doar două persoane provin de pe un teritoriu din apropierea teritoriului balcanic: von Walter - din Slovacia și Giulliana Sellini - din Italia. Cu prezența acestora se simte misterul, asociat mai mult cu teritoriul balcanic. Modul în care aceștia vorbesc despre lumea supranaturală indică că ei cunoșteau bine această tematică.

Această relație se poate compara cu romanul *Dracula*. La început Harker era fascinat de diferența de arhitectură, modul de viață și obiceiurile poporului, dar se simte că acesta nu cunoaște țara, nu înțelege folclorul, cultura, istoria teritoriului. Descrierea contelui de Marenne despre Țara Românească este similară cu cea a lui Harker, el arată fascinație și curiozitate, scrie cu admirație despre poporul și obiceiurile acestuia. Oamenii sunt descriși ca inteligenți, chiar dacă credeau în superstiții, pe când frumusețea femeilor se descria ca ceva deosebit. De fapt, în legătură cu superstițiile, contele de Marenne le admiră modul lor de viață, nu judecă dezvoltarea slabă sau cultura diferită.

Aici nu este vorba de patriotism, ci de bogăția povestirilor folclorice, obiceiurilor care fac parte din cultura română. Scriitorul a folosit documente și povestiri populare ca modele pentru opera sa. Cu povestirea contelui de Marenne, se pare că autorul are dorința de a arăta în ce mod aceste povestiri au ajutat în crearea romanului său.

10. Concluzie

Cele trei opere sunt specifice din cauza fundalului balcanic, cu alte cuvinte, influenței povestirilor populare și a culturii balcanice. Este foarte interesant la ce nivel povestirile populare s-au păstrat și au făcut parte din realitatea popoarelor balcanice.

De aceea există vampiri cunoscuți ca Jure Grando, Sava Savanović sau Petar Blagojević.

Deoarece există povestiri numeroase, este dificil de a stabili unde începe legenda despre vampiri, chiar dacă este clar de ce povestirile s-au păstrat. Acest lucru este evident în romanul lui Crâznic, la final, când acesta descrie Țara Românească. În trecut, oamenii din teritoriile balcanice erau de obicei țărani, răspândiți pe un teritoriu frumos, magic și divers, ceea ce a ajutat la descrierea teritoriului balcanic ca unul misterios. Povestirile populare sunt un exemplu ideal, deoarece în aceste povestiri societatea nu este prezentată ca una primitivă, ci ca una imaginativă, se poate spune magică.

Pe de altă parte, vampirul a avut mereu o conotație negativă din cauză că nu este nici viu, nici mort. Se considera că el este motivul nenorocirilor, morților, bolilor inexplicabile, precum și uscăciunii, furtunii și a altor fenomene naturale. De aceea vampirului i s-a atribuit rolul de victimă, deoarece se credea că nenorocirile se vor opri cu moartea sa. De asemenea, se poate observa similaritatea cu ritualurile antice, doar că acesta are un rol dublu: ca zeu și ca victimă.

Caracteristica cel mai des legată de vampir este dualitatea, ceea ce se poate vedea din faptul că acesta are legătura cu viața, dar și cu moartea. Pentru anormalitatea lui, era considerat ca demon în corp fizic, el era nespecificat, ceea ce influența și asupra stării acestuia ca străin, cineva sau ceva necunoscut. Motivul principal pentru dezumanizarea acestuia era că sătenii în acest caz puteau să-i deschidă și să-i pângărească mormântul, să-i distrugă corpul, deoarece în caz contrar acest lucru se considera amoral.

Situația istorică și politică a contribuit la conservarea acestui patrimoniu cultural. Perioada de tiranie otomană este văzută ca un eveniment istoric negativ, cu toate acestea, a ajutat într-un fel oarecare în trecerea vampirului de la exprimarea orală în literatura scrisă. Deoarece dezvoltarea statelor balcanice mici era considerată ca o amenințare pentru ordinea mondială, a fost creat Dracula, cel mai faimos vampir, care a fost inspirat de povestirile din această zonă. Deși vampirul de fapt a reprezentat simbolic partea negativă a teritoriului balcanic, Stoker a respectat aspectul și caracteristicile acestuia care mai târziu au devenit populare în reprezentarea vampirului. Mai mult, Dracula este în continuare arătat ca un străin, un român în Anglia, precum și statutul său de nemuritor în comparație cu omenirea. Ca și vampirii folclorici, Dracula este separat de omenire, este un personaj negativ și începutul tuturor relelor ce se întâmplă.

Este interesant faptul că vampirul își schimbă aspectul și se acomodează fiecărei perioade. La începutul secolului al 20-lea a apărut ideea că răul face parte din om, ceea ce poate fi văzut în demonismul bulgar, cu reprezentarea sosiei (dublurii), simbolul părții rele a omului. Chiar dacă este vorba de vampir, sosie îi este mai similară deoarece îl copiază pe om. Cu toate acestea, natura acesteia este păcătoasă și demonică. Diferența față de vampirul folcloric constă în faptul că sosia este o parte esențială a omului, ceea ce poate fi văzut în nuvela lui Poljanov.

În continuare, pe parcurs au apărut alte interpretații ale vampirului: ca forță invizibilă, de exemplu Nadjen în povestirea *Vampir*, sau ca morții vii în *Domnișoara Christina*, unde senzația de groază apare din descrierea corpului Christinei și cu obsesiunea sa cu Egor.

Cu privire la operele analizate detaliat, în povestirea lui Đuzel este interesant faptul că nu este vorba de personajul vampirului. În prima parte, accentul este pus pe bătrân și pe bătrână, frică și panică deoarece este vorba de o situație grea. Când tânărul a fost respins de familie, acesta devine bestial, ceea ce ne amintește despre vampirul care este vinovat pentru seceta sau moartea inexplicabilă a unui animal.

Cum personajul vampirului evoluează, acesta trece și în alte genuri literare, nu se rămâne doar la monstru și la ceva groaznic. În romanul lui Pekić, el este o metaforă a naturii umane. Este interesant faptul că vampirul nu este prezentat ca personaj fizic, doar au fost păstrate unele caracteristici și motive cum ar fi înstrăinarea. Konrad trăiește între trecut și prezent, între chinuit și chinuit. Există și alte motive care pot indica că Konrad este un reprezentant al vampirului: de exemplu nazismul, cu ideologia sa distructivă. Vorbind despre nazism, nu putem să-l uităm pe colonelul Steinbecher, ca reprezentant al acestei ideologii, dar și pe Adam Trpković - un exemplu de victimă. Împreună reprezintă dualitatea lui Konrad. De asemenea, vedem influența povestirilor orale cu exemplul umbrelei negre, ca reprezentare a vampirului folcloric.

În literatura contemporană, există diverse interpretări ale vampirului din cauza operelor și influențelor anterioare. Astfel, avem vampiri ca Edward Cullen. Pe de altă parte, există opere unde nivelul de realitate și de fantazie este interconectat, unde în același timp vampirul există și nu există, ca în romanul lui Perić. Bogăția culturii despre vampiri constă în faptul că există nenumărate versiuni de personaje vampirice, cum ar fi Jure Grando din romanul menționat, sau tip de vampir îndrăgostit, vampirul care revine la aparența groaznică sau vampirul ca un personaj rău, ca în cazul lui Schwartz din romanul lui Crâznic. Structura textului său, precum și alegerea locului și timpului acțiunii ajută la crearea personajului vampirului ca demon, dușman al umanității, ceea ce se vede din relația lui cu personajele umane. Chiar dacă acesta nu este prezentat fizic, el reușește să lase o impresie profundă asupra cititorului prin intermediul descrierilor despre atacurile oribile ale copiilor săi. În acest mod, cu ajutorul documentelor istorice, a romanelor de literatură gotică și a povestirilor folclorice, Crâznic a reușit să-l prezinte pe vampirul groaznic, de care oamenii trebuie să se teamă.

În această teză am văzut doar o parte din foarte multele versiuni ale vampirului, celui mai popular dintre toate personajele povestirilor de groază, mai popular decât vârcolacii, dragonii și alte creaturi fantastice, din care fac parte și zânele. El a existat, există și va exista întotdeauna, ceea ce confirmă statutul său ca "ființă nemuritoare". Scriitorii vor continua să scrie povestiri despre ei, așa cum s-au povestit și scris în trecut. În introducere, am vorbit despre prezența sa în aproape toate culturile, de aceea este dificil de a determina originea sa. Într-un mod poetic, acesta se dovedește a fi în continuare mistic și interesant. De aceea, vampirul se întoarce permanent pe scena literară și artistică, ceea ce confirmă că existența lui este importantă pentru oameni.

11. Literatură

Crâznic, O., ... *și la sfârșit a mai rămas coșmarul*, Editura Vremea, București, 2010

Kalić, J., *Srbi u poznom Srednjem veku*, Službeni list SRJ, Beograd, 2001

Lecouteux, C., *Povijest vampira: Autopsija mita*, TIM press, Zagreb, 2013

Nikić, A., *Kratka povijest Bosne i Hercegovine do 1918.*, Franjevačka knjižnica i arhiv, Mostar, 2002

Pauly, T., *Estetički i ideološki aspekti demonizma u poredbenom kontekstu avangarde južnoslavenskih književnosti: (1915.-1930.)*, T. Pauly, Zagreb, 2011

Pavlovski, B., *Gospodari labirinta*, Naklada MD, Zagreb, 1998

Pekić B., *Kako upokojiti vampira*, Solaris, Novi Sad, 2002

Perić, B., *Vampir*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2006

Perić, B, Pletenac, T. *Zemlja iza šume: vampirski mit u književnosti i na filmu*, TIM press, Zagreb, 2015

Radin, A., *Motiv vampira u mitu i književnosti*, Izdavačko poduzeće Prosveta g.g., Beograd, 1996

Schmitt, J.-C., *Strigoi: Viii și morții în societatea medievală*, Editura Meridiane, București, 1998

Skok, P., *Etimološki rječnik hrvatskoga i srpskog jezika III*, Poni-Ž, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1973

12. Surse electronice

Ajdačić, D. (11.08.2007.), *Demoni u slovenskim književnostima: Knjiženoistorijska tipologija na primeru istočnoslovenskih i južnoslovenskih književnosti*, URL: <http://www.rastko.rs/rastko/delo/10048> (29.05.2017.)

Anzelone, A., Daube, L., Faragalli N., Farwell, K., Lehman, C., *Vampire Legends in Romania*, URL: <http://vampiresaroundtheworld.weebly.com/romania.html> (29.05.2017.)

balannflorin, (06.03.2012), *Dracula*, URL: <https://ro.scribd.com/doc/84119454/Bram-Stoker-Dracula> (20.06.2017.)

Dicționarul explicativ al limbii române, *Pricolici*, URL: <http://www.dex.ro/pricolici> (29.05.2017.)

Dracula.cc (2006.), *Vampires in Romania*, URL: http://dracula.cc/vampires/romania/vampire_stories_from_bozosani/ (29.05.2017.)

Eliade, M. *Domnișoara Christina*, URL: <https://bgrmihailsturdza.files.wordpress.com/2014/03/mirceaeliade-domnisoarachristina.pdf> (29.05.2017.)

Kimes, J., (10.04.2014.) *Folklore, Legends and Gypsies of Romania* URL: <https://josephkimes.wordpress.com/2014/04/10/folklore-legends-and-gypsies-of-romania/> (29.05.2017.)

Moderna vremena, *Vampir* URL: <http://www.mvinfo.hr/knjiga/2260/vampir> (29.05.2017.)

Relković, M. A., *Satir iliti divji čovik* URL: <http://dzs.ffzg.unizg.hr/html/Relkov.htm> (29.05.2017.)

Rizvanović, N., (16. 10. 2014.), *Vampir je itekako živ: Nacizam je opet stvarna subpolitička i subkulturna sila da uskoči u mainstream i nastavi po starom, pa se i*

Pekićev roman danas čita drukčije nego početkom sedamdesetih, URL:
<http://www.portalnovosti.com/vampir-je-itekako-ziv> (29.05.2017.)

The New Mysterious World, (21. 11. 2006.), *Vampiri - fikcija ili stvarnost* URL:
<http://mysteriouswor.blogger.index.hr/post/vampirifikcija-ili-stvarnost/103982.aspx>
(29.05.2017.)

Vampire underworld: Myth, Lore & Vampire Fiction (2014), *Greek & Roman Vampires*, URL: <http://vampireunderworld.com/greek-and-roman-vampires/>
(29.05.2017.)

Wikipedia, *Devolution (biology)*, URL:
[https://en.wikipedia.org/wiki/Devolution_\(biology\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Devolution_(biology)) (29.05.2017.)

Wikipedia, *Pricolici*, URL: <https://ro.wikipedia.org/wiki/Pricolici> (29.05.2017.)

Wyndham Vacation Rentals, *Povijest Crne Gore*, URL:
<http://www.novasol.hr/destinacije/montenegro/geschichte.html> (29.05.2017.)

13. Rezumat

Subiectul acestei teze este vampirul din povestirile populare pe teritoriul balcanic, în special pe teritoriul României și al țărilor sud-slave, precum și tranziția acestuia în literatura balcanică. Teza este împărțită în două părți: în prima parte accentul este pus pe vampirul din folclor, cu caracteristicile și funcția sa, iar în a doua parte analizez personajul vampirului în trei operele literare *Foamea* (Глад, 1939) de Bogomil Đuzel, *Cum să calmăm vampirul* (*Kako upokojiti vampira*, 1977) de Borislav Pekić, *...și la sfârșit a mai rămas coșmarul* (2010) de Oliviu Crâznic.

În prima parte de asemenea se vorbește și despre motivul pentru care vampirul era necesar pentru comunitate. El a prezervat normele societății, regulile, deși tot prin intermediul acestuia se respectau răposății. Cea mai similară funcție a vampirului cu perioada antică este funcția de victimă. În perioada antică, oamenii încercau să îi mulțumească pe zei pentru binecuvântarea solului, calmarea furiei sau protejarea oamenilor. Cu privire la vampir, se credea că el aduce ciuma, uscăciunea, potopul și alte catastrofe naturale. Din această cauză era dezumanizat, se considera nemuritor, ca demonul, cu scopul de a justifica pângărirea mormântului și distrugerea corpului. El era în același timp victimă și vinovat, iar oamenii credeau că orice blestem va dispărea dacă acesta va fi distrus.

O altă caracteristică esențială importantă a vampirului este dualitatea. El este în același timp viu și mort, reprezintă omul și demonul, ca și lumea materială și spirituală. Chiar funcțiunea sa de victimă este duală din cauză că este în același timp și vinovat. Starea aceasta nedefinită este specifică deoarece vampirul este un străin, deoarece nu mai aparține umanității, dar în același timp este un decedat, ceea ce înseamnă că nu este doar un demon.

În afară de vampirii din povestirile orale, în prima parte a tezei se vorbește și despre romantism, perioada în care vampirul trece de la literatura orală la cea scrisă. În acea parte se vorbește mai mult despre modul în care au privit occidentalii teritoriul balcanic, de ce statele balcanice mici erau văzute ca inferioare, dar se și menționează câteva cuvinte despre vampirul cel mai cunoscut, *Dracula* de Bram Stoker, și anume de ce acțiunea acestei opere este plasată pe teritoriul balcanic.

Înainte de analiză s-a vorbit despre alte opere literare din literatura balcanică, în primul rând s-a vorbit despre influența folclorului și istoriei acestui teritoriu asupra imaginii vampirului. S-au dat unele exemple de opere din epoci diferite, dar s-au și spus câteva cuvinte despre demonismul bulgar de la începutul secolului al 20-lea pentru că figura de demon se identifică deseori cu vampirul.

Cu privire la a doua parte a tezei, s-au analizat detaliat vampirii din trei opere literare. Aceștia sunt interesați din cauză că fiecare vampir are rolul său diferit, chiar dacă se observă influența folclorică. În *Foamea* nu este vorba de un vampir, dar relația comunității față de un personaj este similară cu relația societății în trecut față de vampir. Romanul lui Borislav Pekić *Cum să calmăm vampirul* a fost ales deoarece personajul este diferit de aparența tipică a vampirului: el nu este atât un personaj fizic, cât are semnificație metaforică. Prin intermediul acestui personaj, scriitorul a criticat ideologia, dar și natura umană, măcar că a utilizat un element folcloric în motivul umbrelei. Ultima operă este *...și la sfârșit a mai rămas coșmarul*, opera cea mai contemporană, în care scriitorul a revenit din nou la vampirul clasic din genul groazei. Este interesant că în roman se vede influența literară, dar și cea folclorică, care, fiind combinate, fac opera mai groaznică și mai fascinantă.

Cuvinte cheie: vampir, folclor, Balcani, literatură română, literatură sud-slavă, Dracula, Bram Stoker, *...și la sfârșit a mai rămas coșmarul*, Oliviu Crâznic, *Kako upokojiti vampira*, Borislav Pekić, *Glad*, Bogomil Đuzel, demonismul bulgar, Mircea Eliade, *Domnișoara Christina*, Boris Perić